

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Η Ρωσική Υψηλή Στρατηγική κατά τη περίοδο της προεδρίας του
Βλαδίμηρου Πούτιν

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αντωνίου Μαρία

Αθήνα, 2021

Τριμελής εξεταστική επιτροπή

Υφαντής Κωνσταντίνος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Πρωτοβάθμιος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αντωνίου Μαρία, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στους γονείς μου Αλεξάνδρα και Λεωνίδα

Ευχαριστίες

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή και επιβλέποντα της παρούσας εργασίας, το κύριο Υφαντή Κωνσταντίνο για τη προθυμία του να αναλάβει την επίβλεψη και αξιολόγηση της παρούσας εργασίας, καθώς και για τη πολύτιμη καθοδήγηση του. Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου, κυρίους Κολιόπουλο Κωνσταντίνο και Παπασωτηρίου Χαράλαμπο, για τις γνώσεις και το ενδιαφέρον, που μου μεταλαμπάδευσαν αναφορικά με τη στρατηγική.

Δευτερεύοντος, αλλά εξίσου σημαντική υπήρξε η υποστήριξη και ενθάρρυνση που έλαβα από το οικογενειακό μου περιβάλλον και πιο συγκεκριμένα από τους γονείς μου.

Περιεχόμενα

Τριμελής εξεταστική επιτροπή	2
Ευχαριστίες	4
Περίληψη και λέξεις κλειδιά	6
Abstract and keywords.....	7
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η υψηλή στρατηγική ως θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης	13
Ενότητα 1.1: Ο ρεαλισμός και τα κίνητρα της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών	13
Ενότητα 1.2: Τα βασικά χαρακτηριστικά μίας υψηλής στρατηγικής.....	14
Κεφάλαιο 2 ^ο : Το μεταψυχροπολεμικό «στρατηγικό περιβάλλον»	19
Ενότητα 2.1: Το εγχώριο περιβάλλον.....	19
2.1.1. Η πρώτη δεκαετία της εγχώριας ανασυγκρότησης (2000-2008).....	19
2.1.2. Η δυναμική επιστροφή στην εξουσία (2012-)... ..	20
2.1.3. Ο παράγοντας της ηγεσίας Πούτιν στο ρωσικό πολιτικό σύστημα.....	21
Ενότητα 2.2: Το διεθνές μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον.....	23
2.2.1. Περιφερειακές και διεθνείς προκλήσεις	23
2.2.2. Απειλές, εθνικά συμφέροντα και η διεθνής θέση της Ρωσίας	24
Κεφάλαιο 3 ^ο : Στόχοι και γεωπολιτικές προτεραιότητες	27
Ενότητα 3.1: Στόχοι εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας	27
Ενότητα 3.2: Γεωπολιτικές προτεραιότητες	29
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η ρωσική εργαλειοθήκη	38
Ενότητα 4.1: «Σκληρή ισχύς»: οικονομική και στρατιωτική ισχύς	38
4.1.1. Οικονομική ισχύς και εργαλεία	38
4.1.2. Στρατιωτική ισχύς και στρατιωτικά εργαλεία	42
Ενότητα 4.2: Η ρωσική «ήπια ισχύς» και τα εργαλεία ήπιας ισχύος	46
4.2.1. Μίμηση, περιορισμός, επινόηση	46
4.2.2. Προπαγάνδα, Ορθόδοξη Εκκλησία, επιχειρήσεις πολιτικής επιρροής... ..	47
Συμπεράσματα: Αξιολόγηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής	50
Βιβλιογραφία και πηγές.....	53

Περίληψη

Η υψηλή στρατηγική αποτελεί τη «θεωρία ενός κράτους για το πώς να μεγιστοποιήσει την ασφάλεια του» (Platias & Koliopoulos, 2009: 14). Επρόκειτο, κατά αυτό τον τρόπο, για τη φόρμουλα της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας, για την εξυπηρέτηση των βασικών εθνικών συμφερόντων. Τα τελευταία καθορίζονται επίσης, από τις αναδυόμενες ευκαιρίες και απειλές, που πηγάζουν από το εκάστοτε «στρατηγικό» περιβάλλον. Το σύνολο των ευκαιριών και απειλών στα πλαίσια του μεταψυχροπολεμικού στρατηγικού περιβάλλοντος, αποτέλεσε τη βάση της ρωσικής φόρμουλας που διαμορφώθηκε στα πλαίσια της προεδρίας του Βλαδίμηρου Πούτιν.

Ειδικότερα, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, ανέδειξε την ανάγκη της ανοικοδόμησης της κρατικής κυριαρχίας στο εγχώριο και στο διεθνές περιβάλλον. Η κρατική ανασυγκρότηση των πρώτων ετών (2000-2012), καθώς και ο αυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης υπήρξαν απαραίτητα, αφενός για την αντιμετώπιση των εγχώριων προκλήσεων, και αφετέρου για την επίλυση των διεθνών και περιφερειακών απειλών, μέσω της αναβάθμισης του διεθνούς και περιφερειακού ρόλου της χώρας. Για την ενίσχυση του εν λόγω ρόλου, η ρωσική φόρμουλα συμπεριέλαβε επίσης, τους στόχους εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, καθώς και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες, καλύπτοντας τέσσερις βασικές περιοχές: το εγγύς εξωτερικό, τη Δύση, την Ασία και τη Μέση Ανατολή. Οι συγκεκριμένες περιοχές, αντικατοπτρίζουν τους στόχους της ρωσικής ηγεσίας, για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων και την αντιμετώπιση των απειλών.

Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό συστατικό της ανωτέρω φόρμουλας, αποτέλεσε η αξιοποίηση των εργαλείων της «σκληρής» και «ήπιας» ισχύος. Η ισχύς αποτέλεσε βασικό μέσο για την υποστήριξη των ανωτέρω, αντανακλώντας συγχρόνως τις επιπτώσεις και τους περιορισμούς, που ενέχει η τυχόν ανεπάρκεια της η οποία στη περίπτωση της Ρωσίας αντικατοπτρίζεται στην αδύναμη εγχώρια οικονομική ανάπτυξη. Η τελευταία, αποτελεί σημαίνον ανάχωμα, τόσο στην επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων, όσο και στη μεγιστοποίηση της ισχύος που αποτελεί επίσης βασικό ζητούμενο στα πλαίσια του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος.

Λέξεις-κλειδιά: μεταψυχροπολεμικό στρατηγικό περιβάλλον, Βλαδίμηρος Πούτιν, στόχοι, γεωπολιτικές προτεραιότητες, ισχύς.

Abstract

The grand strategy is “the theory of a state on how to maximize its safety” (Platias & Koliopoulos, 2009: 14). In this way, grand strategy is the formula of every political leadership to serve basic national interests. The latter, are also defined by emerging opportunities and threats, which stem from the “strategic” environment. The number of opportunities and threats in the post cold-war strategic environment formed the basis of the Russian formula during the presidency of Vladimir Putin.

In particular, the collapse of the Soviet Union highlighted the need of the reconstruction of state sovereign in the domestic and international environment. The state reconstruction during the first years (2000-2012), as well as the authoritarian governance was necessary, on the one hand to tackle domestic challenges, and on the other to deal with international and regional threats, through the upgrading of the international and regional role of the state. In order to strengthen that role, the Russian formula also included foreign policy and security goals, as well as geopolitical priorities, covering four basic areas: the near abroad, the West, the Asia and the Middle East. These areas reflect the objectives of the Russian leadership to serve the national interests and resolve the threats.

Last but equally important component of the above formula, was the use of tools of “hard” and “soft” power. Power, was the key instrument reflecting simultaneously the impacts and restrictions, involving any inadequacy of power, which in the case of Russia is reflected in its pure domestic economic development. The latter, is a major obstacle, both in achieving the above mentioned goals and to maximize the power which is also a key issue in the modern international environment.

Keywords: post cold-war strategic environment, Vladimir Putin, goals, geopolitical priorities, power.

Εισαγωγή

Η υψηλή στρατηγική αντιπροσωπεύει μία αλυσίδα αποτελούμενη από κρίκους, ο προσδιορισμός των οποίων αποτελεί το μείζον διακύβευμα της πολιτικής ηγεσίας του εκάστοτε κράτους. Στους παραπάνω κρίκους συγκαταλέγονται τα εθνικά συμφέροντα, οι απειλές, οι πολιτικές και οι πόροι του εκάστοτε κράτους. Επρόκειτο, για μία αλυσίδα η οποία δομεί τη συμπεριφορά και τον τρόπο δράσης των κρατών στα πλαίσια του διεθνούς περιβάλλοντος (Brands, 2012: 3-4). Ο πρώτος κύριος κρίκος, τα εθνικά συμφέροντα αποτελούν τον πυρήνα της στρατηγικής των κρατών. Με άλλα λόγια, γνώμονας της στρατηγικής συμπεριφοράς ενός κράτους είναι η εξυπηρέτηση των εθνικών του συμφερόντων.

Η διεθνής αναρχία ως σημείο αφετηρίας του ρεαλισμού, απαιτεί η πολιτική ηγεσία του εκάστοτε κράτους να συμπεριλαμβάνει στην αλυσίδα της υψηλής της στρατηγικής, τον επόμενο κρίκο, τις απειλές, οι οποίες λόγω του άναρχου χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος είναι συνήθως περισσότερες από τις αναμενόμενες. Κατόπιν, στη βάση των υφιστάμενων ορατών ή δυνητικών απειλών, το κράτος ορίζει τους δύο τελευταίους κρίκους της αλυσίδας, τις πολιτικές και τους πόρους. Κατά συνέπεια, προτεραιότητα της εκάστοτε υψηλής στρατηγικής αποτελεί η εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων και η αντιμετώπιση των απειλών, στη βάση του προσδιορισμού συγκεκριμένων πολιτικών στόχων και της αξιοποίησης όλων των απαραίτητων διαθέσιμων πόρων-εργαλείων.

Συνεπώς, η παραπάνω αλυσίδα αποτελεί τον κατευθυντήριο οδηγό δράσης του κράτους, στα πλαίσια του εκάστοτε «στρατηγικού περιβάλλοντος». Το τελευταίο, αντιπροσωπεύει τόσο το εγχώριο όσο και το διεθνές περιβάλλον (Yarger, 2006: 26), τα οποία με τη σειρά τους ασκούν επιρροή στην εν λόγω δράση. Το διεθνές περιβάλλον αποτελεί τον κύριο τομέα στον οποίο εκτυλίσσεται αλλά και από τον οποίο επηρεάζεται η υψηλή στρατηγική. Ειδικότερα, η δομή του διεθνούς συστήματος, η διεθνής ισορροπία ισχύος και ο συσχετισμός ισχύος συνιστούν δομικοί παράγοντες, οι οποίοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο προσδιορισμό των διαθέσιμων μέσων (Platias & Koliopoulos, 2009: 5), καθώς και των πολιτικών αντικειμενικών στόχων. Περαιτέρω, οι υπαρκτές ή οι δυνητικές απειλές, καθώς και οι ευκαιρίες που ανακύπτουν απαιτούν τη προσαρμογή της υψηλής στρατηγικής (Πλατιάς, 2010: 84), στο εκάστοτε στρατηγικό περιβάλλον. Η κατάρρευση της

Σοβιετικής Ένωσης, συνετέλεσε σε μείζονες αλλαγές τόσο στο εγχώριο, όσο και στο διεθνές περιβάλλον.

Στο εσωτερικό, η χώρα βρέθηκε σε δυσμενή οικονομική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση. Στο διεθνές περιβάλλον, η Ρωσία αποτελούσε πλέον μία «ηττημένη» δύναμη με τις Ηνωμένες Πολιτείες να αναλαμβάνουν τα ηνία στον διεθνή καταμερισμό ισχύος. Ως εκ τούτου, το μεταψυχροπολεμικό «στρατηγικό περιβάλλον» αποτέλεσε τη βάση της διαμόρφωσης της υψηλής στρατηγικής της ρωσικής ηγεσίας.

Σκοπός του παρόντος πονήματος, αποτελεί η αξιοποίηση του αναλυτικού εργαλείου της υψηλής στρατηγικής, με στόχο τη κατανόηση της ρωσικής πολιτικής στον 21^ο αιώνα. Ειδικότερα, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην εξέταση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής στα πλαίσια της προεδρίας του Βλαδίμηρου Πούτιν, μέσω της αλληλεπίδρασης των παραγόντων της εγχώριας και διεθνούς πολιτικής. Η επιλογή της συγκεκριμένης προεδρίας κρίθηκε σκόπιμη, καθώς στα πλαίσια της συντελέστηκαν οι κυριότερες αλλαγές τόσο στο εγχώριο, όσο και στο διεθνές περιβάλλον οι οποίες υπήρξαν καθοριστικές για τη χάραξη και πορεία της ρωσικής στρατηγικής.

Αναλυτικό-Μεθοδολογικό πλαίσιο

Βάσει των προσδιορισμένων χρονικών και ερευνητικών περιορισμών, η παρούσα εργασία δεν καλύπτει το σύνολο των ρωσικών διεθνών δράσεων και εργαλείων. Ειδικότερα, βασικά στοιχεία της παρούσας ανάλυσης συνιστούν, τα εθνικά συμφέροντα, καθώς και η αξιολόγηση των απειλών και των ευκαιριών που αναδείχθηκαν στο εγχώριο και διεθνές περιβάλλον κατά τη δεκαετία του 2000, με έμφαση το 2012, ως κομβικό χρονικό σημείο για τα εγχώρια και διεθνή δεδομένα.

Οι απειλές και οι ευκαιρίες που σημειώθηκαν στα πλαίσια της συγκεκριμένης περιόδου, υπήρξαν καθοριστικές για τον τρόπο με τον οποίο η ρωσική ηγεσία αντιλαμβάνεται το διεθνές σύστημα και τη θέση της Ρωσίας σε αυτό. Περαιτέρω, στη βάση των ανωτέρω, αναλύονται οι βασικότεροι στόχοι, οι γεωπολιτικές προτεραιότητες και τα κυριότερα μέσα για την επίτευξη τους. Στόχος της παρούσας εργασίας, αποτέλεσε η αξιοποίηση των βασικότερων χαρακτηριστικών του αναλυτικού εργαλείου της υψηλής στρατηγικής για την κατανόηση και επεξήγηση ορισμένων μόνο πτυχών της ρωσικής συμπεριφοράς στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον.

Η ανάλυση που ακολουθεί στηρίχθηκε αρχικά στην αξιοποίηση πρωτογενών πηγών, όπως επίσημα κυβερνητικά έγγραφα που συμπεριλαμβάνουν το Στρατιωτικό Δόγμα (2014), την Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας (2015) και τη Προσέγγιση της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής (2016), καθώς και στατιστικά στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και του Ινστιτούτου Διεθνούς Έρευνας Ειρήνης της Στοκχόλμης (SIPRI Yearbook 2019, 2020). Επιπλέον, στις εν λόγω πηγές εντάσσονται οι ρήσεις του Προέδρου Βλαδίμηρου Πούτιν, καθώς και το άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ για τις ιστορικές βάσεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής του 2016. Οι εν λόγω πηγές είναι ενδεικτικές του τρόπου με τον οποίο γίνονται αντιληπτά τα εθνικά συμφέροντα, οι απειλές, καθώς και η θέση της Ρωσίας στο διεθνές προσκήνιο. Επιπλέον, η ανάλυση στηρίχθηκε και σε δευτερογενείς πηγές, όπως βιβλία καθηγητών, αναλυτών, πολιτικών επιστημόνων, ηλεκτρονικά άρθρα και διαδικτυακές πηγές.

Η παρούσα εργασία στηρίχθηκε στην ακόλουθη δομή:

Στο Κεφάλαιο 1^ο, επιδιώχθηκε μία συνοπτική περιγραφή των κεντρικών εννοιών στις οποίες βασίστηκε η παρούσα έρευνα και ανάλυση. Ειδικότερα, επρόκειτο για τις έννοιες του ρεαλισμού και της υψηλής στρατηγικής. Η αναφορά στο ρεαλισμό (Ενότητα 1.1), αποσκοπούσε ως επί το πλείστον στη διασύνδεση των βασικότερων κινήτρων της στρατηγικής συμπεριφοράς που εντοπίζει ο τελευταίος και των κεντρικών στοιχείων της υψηλής στρατηγικής, που αποτελεί και το μείζον αναλυτικό εργαλείο (Ενότητα 1.2).

Στο Κεφάλαιο 2^ο, παρουσιάζεται το μεταψυχροπολεμικό «στρατηγικό» περιβάλλον. Ειδικότερα, στη πρώτη θεματική ενότητα (Ενότητα 2.1), αναλύονται οι εγχώριες συνθήκες και εξελίξεις που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις αποφάσεις της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας, καθώς και το ρωσικό πολιτικό σύστημα όπως διαμορφώθηκε στα πλαίσια της προεδρίας Πούτιν. Η πρώτη υποενότητα αποτελεί μία συνοπτική περιγραφή της εγχώριας κρατικής ανασυγκρότησης στο πολιτικό, οικονομικό, καθώς και στο επίπεδο της ασφάλειας (2.1.1). Η δεύτερη υποενότητα, αναφέρεται στη δυναμική επιστροφή και παραμονή του Βλαδίμηρου Πούτιν στην εξουσία μέχρι σήμερα (2.1.2), η οποία συνέβαλε στην ενίσχυση της αυταρχικής του διακυβέρνησης, ως αποτέλεσμα των εγχωρίων διαδηλώσεων του 2011-2012, οι οποίες ήγειραν την απειλή καθεστωτικής αλλαγής. Στη τρίτη υποενότητα (2.1.3), παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά του ρωσικού πολιτικού συστήματος, τα

οποία είναι καθοριστικά για τη κατανόηση των αντιλήψεων της ρωσικής ηγεσίας αναφορικά με τις απειλές και τα εθνικά συμφέροντα.

Τα τελευταία, στηρίχθηκαν παράλληλα στις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στο διεθνές μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον (Ενότητα 2.2). Ειδικότερα, οι διεθνείς και περιφερειακές εξελίξεις και προκλήσεις της περιόδου 2000-2012 (2.2.1), υπήρξαν καθοριστικές για το προσδιορισμό των απειλών, συμφερόντων και το διεθνή ρόλο της Ρωσίας (2.2.2).

Στη βάση των απειλών και ευκαιριών που ανέκυψαν στο εγχώριο και διεθνές περιβάλλον, τέθηκαν οι στόχοι εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας (Ενότητα 3.1) και οι γεωπολιτικές προτεραιότητες (Ενότητα 3.2), που αποτελούν βασικές θεματικές ενότητες του επόμενου Κεφαλαίου (Κεφάλαιο 3^ο). Οι στόχοι και οι γεωπολιτικές προτεραιότητες, επιλέχθηκαν με βάση το προαναφερθέν αναλυτικό πλαίσιο, χωρίς ωστόσο να αποκλείουν τη συμπερίληψη κι άλλων παραγόντων ή θεμάτων.

Στο Κεφάλαιο 4^ο, παρουσιάζονται τα βασικότερα εργαλεία της ρωσικής εργαλειοθήκης. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στην οικονομική και στρατιωτική ισχύ της Ρωσίας, καθώς και στα αντίστοιχα εργαλεία, τα οποία εντάσσονται στη κατηγορία της «σκληρής ισχύος» (Ενότητα 4.1). Στις υποενότητες 4.1.1 και 4.1.2, αναλύονται η οικονομική ισχύς και τα κυριότερα οικονομικά εργαλεία, όπως η ενέργεια, το εμπόριο όπλων και η Ευρασιατική ενοποίηση (4.1.1), καθώς και η στρατιωτική ισχύς, με αντίστοιχα στρατιωτικά εργαλεία, τις στρατιωτικές επεμβάσεις (4.1.2). Στα πλαίσια των τελευταίων, εντάσσεται η στρατιωτική επέμβαση στην Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία (2014), οι οποίες παραπέμπουν στο Δόγμα Gerasimov για τον ασύμμετρο ή «υβριδικό πόλεμο», καθώς και η στρατιωτική επέμβαση στη Συρία (2015).

Στα πλαίσια του ίδιου κεφαλαίου, παρουσιάζεται και η ρωσική εκδοχή της «ήπιας ισχύος» (Ενότητα 4.2), με τα αντίστοιχα εργαλεία. Τα τελευταία περιλαμβάνουν τη μίμηση, το περιορισμό και την επινόηση ως τεχνικές (4.2.1), καθώς και τη προπαγάνδα, την Ορθόδοξη Εκκλησία και τις επιχειρήσεις πολιτικής επιρροής (4.2.2). Στις τελευταίες εντάσσονται η ρωσική παρέμβαση στις αμερικανικές εκλογές του 2016, καθώς και η υποστήριξη των δεξιών ευρωπαϊκών λαϊκιστικών κομμάτων. Τα συγκεκριμένα εργαλεία δεν αποτελούν τα μοναδικά που εντάσσονται στις εν λόγω κατηγορίες ισχύος και αξιοποιούνται από τη ρωσική ηγεσία. Ωστόσο, επιλέχθηκαν με βάση την έρευνα και τους στόχους που τέθηκαν στα πλαίσια της εργασίας.

Στο τέλος της εργασίας, παρατίθενται τα κυριότερα συμπεράσματα της ανάλυσης, στα οποία επιχειρήθηκε μία αξιολόγηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής βάσει των εξής κριτηρίων: καταλληλότητας, εσωτερικής συνοχής, αποδοτικότητας, συσχετισμού στόχων και μέσων και αντοχής στα σφάλματα (Παπασωτηρίου, 2000: 33-34).

Κεφάλαιο 1^ο: Η υψηλή στρατηγική ως θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης

Ενότητα 1.1: Ο ρεαλισμός και τα κίνητρα της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας κρίνεται απαραίτητη η αποσαφήνιση ορισμένων κεντρικών εννοιών, πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η παρούσα έρευνα και ανάλυση. Ειδικότερα, επρόκειτο για τις έννοιες που συναντώνται αφενός στη μείζονα θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, του ρεαλισμού, και αφετέρου στην υψηλή στρατηγική, που αποτελεί και το κύριο εργαλείο της ανάλυσης που ακολουθεί. Η επιλογή των θέσεων του κλασικού ρεαλισμού κρίθηκε σκόπιμη, καθότι μέσα τους εντοπίζονται τα βασικότερα κίνητρα της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών και ως εκ τούτου οι βάσεις της υψηλής τους στρατηγικής.

Σημείο αφετηρίας του ρεαλισμού είναι η διεθνής αναρχία, ως κατάσταση του διεθνούς συστήματος. Ειδικότερα, η διεθνής αναρχία αναφέρεται στην απουσία κάποιας ανώτερης αρχής στο διεθνές σύστημα, η οποία να ελέγχει αποτελεσματικά τις δράσεις των κρατών σε διεθνές επίπεδο (Πλατιάς, 2010: 26). Αποτέλεσμα της διεθνούς αναρχίας είναι το λεγόμενο «δύλλημα ασφάλειας», το οποίο δημιουργείται όταν ένα κράτος στη προσπάθεια μεγιστοποίησης της ασφάλειας του περιορίζει την ασφάλεια των υπόλοιπων κρατών του διεθνούς περιβάλλοντος. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία αντιλαμβάνεται τις δράσεις της Αμερικής, όπως την επέκταση του NATO στην Ανατολική Ευρώπη ως απειλή, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιλαμβάνονται τις ρωσικές δράσεις στον μετασοβιετικό χώρο, ως επιθετικές απειλητικές ενέργειες (Ziegler, 2021).

Κατά συνέπεια, τα κράτη, ακόμη και υπό την απουσία της επιθετικής προθέσεως προβαίνουν σε αντίστοιχα μέτρα ενίσχυσης της ασφάλειας τους, ενισχύοντας το αίσθημα ανασφάλειας των υπόλοιπων κρατών του συστήματος (Κολιόπουλος, 2008: 30). Συνεπώς, η ανασφάλεια ως αποτέλεσμα του άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος αποτελεί βασικό κίνητρο της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών, τα οποία μεριμνούν ως επί το πλείστον για την ασφάλεια και την επιβίωση τους (Πλατιάς, 2010: 29).

Εκτός από τον φόβο περί ασφάλειας, σημαντικό κίνητρο αποτελεί η μεγιστοποίηση των κρατικών συμφερόντων. Πιο συγκεκριμένα, τα κρατικά εθνικά συμφέροντα δεν ταυτίζονται αποκλειστικά με τη κατοχύρωση της ασφάλειας και της

επιβίωσης τους, αλλά και με τη διατήρηση της σχετικής τους θέσης στη κατανομή ισχύος (Πλατιάς, 2010: 33). Ως εκ τούτου, στη βάση των αναγκών της ασφάλειας και της επιβίωσης κάθε κράτος έχει συγχρόνως ως κίνητρο την ενίσχυση της θέσης ισχύος του, υπονομεύοντας συγχρόνως τη σχετική αναβάθμιση της θέσης των αντιπάλων του. Η ισχύς αποτελεί μείζονα επιδίωξη σύμφωνα με το ρεαλισμό, καθώς συνιστά μέγιστο εργαλείο επιβίωσης. Κατά συνέπεια, η αύξηση της ισχύος συγκριτικά με εκείνη του αντιπάλου, για την ενίσχυση της θέσεως του στο διεθνές περιβάλλον και την επίτευξη της ασφάλειας και των κρατικών εθνικών συμφερόντων, αποτελεί μέγιστο κίνητρο της στρατηγικής έκαστου κράτους.

Συνοψίζοντας, το άναρχο διεθνές περιβάλλον συντελεί στην όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών, ωθώντας τα τελευταία στην αναζήτηση τρόπων για τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας τους. Κατά τους Platias & Koliopoulos (2009: 14): «Η υψηλή στρατηγική είναι η θεωρία ενός κράτους για το πώς μπορεί να προκαλέσει ασφάλεια για τον εαυτό του». Κατά αυτό τον τρόπο, η διασφάλιση της ασφάλειας αποτελεί τον πυρήνα της υψηλής στρατηγικής, η οποία γίνεται κατανοητή ως η απάντηση σε συγκεκριμένες απειλές της ασφάλειας ενός κράτους. Ωστόσο, εκτός από την ασφάλεια και την επιβίωση, στις επιδιώξεις των κρατών συγκαταλέγονται η διατήρηση και η ενίσχυση της ισχύος, αλλά και η υπονόμηση της ισχύος του αντιπάλου. Η ισχύς, καθίσταται τόσο στόχος, όσο και μέσο για την επίτευξη των εθνικών συμφερόντων, τα οποία αποτελούν τη κορωνίδα της «υψηλής στρατηγικής».

Ενότητα 1.2: Τα βασικά χαρακτηριστικά μίας υψηλής στρατηγικής

Πριν τη παρουσίαση της υψηλής στρατηγικής της Ρωσίας, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν σε αυτό το σημείο το περιεχόμενο και τα βασικά χαρακτηριστικά του όρου «υψηλή στρατηγική», τα οποία όπως αναφέρθηκε παραπάνω συμβαδίζουν με τις βασικές θέσεις του ρεαλισμού αναφορικά με τα κίνητρα της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών. Αρχικά, θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν υφίσταται ένας και μοναδικός ορισμός της υψηλής στρατηγικής. Αντιθέτως, η λίστα των πηγών που ορίζουν τον όρο είναι σχολαστική (Taliaferro, Ripsman and Lobell, 2012: 14). Ωστόσο, ο επικρατέστερος ορισμός αναφέρεται στην υψηλή στρατηγική ως «στη χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων ενός κράτους για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών στόχων, ενόψει μίας πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης» (Κολιόπουλος, 2008: 44).

Σημείο αφετηρίας της υψηλής στρατηγικής του εκάστοτε κράτους αποτελούν τα εθνικά συμφέροντα. Τα εθνικά συμφέροντα συνιστούν τους μείζονες λόγους της υψηλής στρατηγικής για την επίτευξη των οποίων η πολιτική ηγεσία του εκάστοτε κράτους θέτει συγκεκριμένους στόχους και αξιοποιεί συγκεκριμένα εργαλεία (Avey, Markowitz and Reardon, 2018: 33). Βασικό χαρακτηριστικό της υψηλής στρατηγικής ως της «θεωρίας» ενός κράτους για τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας του, αποτελεί η σχέση μεταξύ των στόχων και των μέσων-εργαλείων επίτευξης των εθνικών συμφερόντων (Taliaferro, Ripsman and Lobell, 2012: 14-15).

Ειδικότερα, η σχέση μεταξύ στόχων και εργαλείων πρέπει να διακρίνεται από ισορροπία, έτσι ώστε οι στόχοι να μην υπερβαίνουν τις δυνατότητες ενός κράτους, ενώ τα εργαλεία να συμπλέουν με τους στόχους που έχουν τεθεί. Κάθε κράτος στη προσπάθεια διαμόρφωσης της υψηλής του στρατηγικής οφείλει πρωτίστως να προσδιορίζει τα ζωτικά εθνικά του συμφέροντα, τις μείζονες απειλές για αυτά τα συμφέροντα, καθώς και τους στόχους και τα εργαλεία ισχύος, τα οποία θα ορίσει για την διασφάλιση, αφενός των εθνικών συμφερόντων, και αφετέρου για την αντιμετώπιση των απειλών (Πλατιάς, 2010: 82).

Βασική πτυχή της συγκεκριμένης πολύπλοκης διεργασίας είναι ο καθορισμός των προτεραιοτήτων στη βάση των υφιστάμενων απειλών και εργαλείων ισχύος. Ειδικότερα, τα εθνικά συμφέροντα ενός κράτους μπορούν να ποικίλλουν, ωστόσο σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον ο αριθμός των απειλών είναι μεγάλος, ενώ συνήθως οι πόροι για την αντιμετώπιση τους είναι ανεπαρκείς (Platias & Koliopoulos, 2009: 14). Ως εκ τούτου, η πολιτική ηγεσία ενός κράτους πρέπει να καθορίζει τα πρωτεύοντα εθνικά συμφέροντα, στη βάση των υφιστάμενων απειλών, ορίζοντας παράλληλα τους κατάλληλους στόχους και αξιοποιώντας τα διαθέσιμα εργαλεία ισχύος, στα πλαίσια του υφιστάμενου στρατηγικού περιβάλλοντος.

Το στρατηγικό περιβάλλον (Yarger, 2006: 26) περιλαμβάνει τόσο το εγχώριο, όσο και το διεθνές περιβάλλον, στο οποίο εντάσσεται το εκάστοτε κράτος και τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο προσδιορισμό των διαθέσιμων μέσων (Biddle, 2015: 10), καθώς και των πολιτικών αντικειμενικών στόχων. Συνεπώς, η ορθή διάγνωση του στρατηγικού περιβάλλοντος στη βάση των διαφόρων υπαρκτών ή δυνητικών απειλών, καθώς και των ευκαιριών που ανακύπτουν και κατά αυτό τον τρόπο η προσαρμογή της υψηλής στρατηγικής, συνιστά μία απαραίτητη προϋπόθεση για τον ορθό σχεδιασμό της (Πλατιάς, 2010: 84).

Τα διαθέσιμα μέσα ή εργαλεία, αναφέρονται ως επί το πλείστον στην ισχύ ενός κράτους, η οποία είναι πολυδιάστατη, αγγίζοντας όλους τους κρατικούς τομείς. Τα συστατικά της ισχύος ενός κράτους, αφορούν αφενός σε φυσικούς παράγοντες όπως η γεωγραφία, ο πληθυσμός και οι φυσικοί πόροι, και αφετέρου σε κοινωνικούς παράγοντες όπως η οικονομία, η στρατιωτική ισχύς, η πολιτική και κοινωνικό-ψυχολογικοί παράγοντες (Yarger, 2008: 60).

Αναφορικά με τους φυσικούς παράγοντες, η γεωγραφία παραπέμπει στην έννοια της γεωπολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, η γεωγραφική τοποθεσία ενός κράτους επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο δράσης του (Jablonsky, 2008: 149). Η Ρωσία αποτελεί ένα εξέχον παράδειγμα κράτους, η γεωγραφική τοποθεσία του οποίου συνιστά διαχρονικά πηγή πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων, επιδρώντας στις αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας. Η στρατηγική τοποθεσία της Ρωσίας στη καρδιά της ευρασιατικής μάζας, αποτελεί διαχρονικά πηγή δύναμης, ωστόσο η έλλειψη φυσικών αμυντικών συνόρων καθιστά τη χώρα ευάλωτη απέναντι σε ενδεχόμενες εισβολές (Nation, 2008: 167), ενισχύοντας κατά αυτό τον τρόπο το αίσθημα της ανασφάλειας και ωθώντας την πολιτική ηγεσία σε σημαντικά αμυντικά έργα.

Έπειτα, ο πληθυσμός αναφέρεται στη δημογραφία ενός κράτους, με τη Ρωσία να αντιμετωπίζει ουσιαστικά δημογραφικά προβλήματα τα οποία ενδέχεται μελλοντικά να επηρεάσουν τον τρόπο αξιοποίησης των διαθέσιμων μέσων (Nation, 2008: 166). Τέλος, οι φυσικοί πόροι αποτελούν επίσης σημαντικό συστατικό ισχύος. Η ριζική ανοικοδόμηση της Ρωσίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1998-2008, προέκυψε χάρη στην αύξηση των διεθνών ενεργειακών τιμών, αποδεικνύοντας κατά αυτό τον τρόπο τη σημασία της κατοχής πρώτων υλών. Εντούτοις, η κατοχή ζωτικών πρώτων υλών δεν μεταφράζεται σε απευθείας στρατηγική υπεροχή. Παρά τη σημαντική θέση που κατέχει η ενεργεία στους σχεδιασμούς της ρωσικής ηγεσίας, η Ρωσία εξακολουθεί να αποτελεί ένα κράτος εξαγωγής πρώτων υλών, σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένο από τις διεθνείς ενεργειακές τιμές, γεγονός που δεν έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της.

Από τη άλλη πλευρά, οι δύο βασικοί κοινωνικοί παράγοντες ισχύος και ειδικότερα η οικονομία, και ο στρατός, παραπέμπουν στα αντίστοιχα εργαλεία της «σκληρής ισχύος» (Platias & Koliopoulos, 2009: 15-16), τα οποία αναφέρονται στη στρατιωτική και οικονομική ισχύ. Ειδικότερα, η στρατιωτική ισχύς αποτελεί ιστορικά τον πυρήνα της εθνικής ισχύος ενός κράτους (Jablonsky, 2008: 152) ως η μέγιστη εγγύηση για τη διασφάλιση της επιβίωσης σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα (Nation,

2008: 164). Στη πραγματικότητα, η στρατιωτική ισχύς δεν δύναται να διασφαλίσει πάντοτε την επιτυχία, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν αποτελεί το καλύτερο δυνατό εργαλείο για την επίτευξη των πολιτικών στόχων (Biddle, 2015: 11). Είναι γεγονός ότι η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, δεν επιτεύχθηκε με την άμεση αξιοποίηση της συμβατικής ένοπλης ισχύος, αλλά με τεχνικές «υβριδικού πολέμου», οι οποίες αποσκοπούσαν στη πρόκληση σύγχυσης αναφορικά με τη πραγματική ταυτότητα των τοπικών δρώντων (little green men), και έτσι στην αποφυγή μίας γενικευμένης σύρραξης. Η στρατιωτική ισχύς είναι κατά συνέπεια, μόνο ένα εργαλείο μεταξύ των λοιπών εργαλείων της «σκληρής ισχύος».

Στα πλαίσια της τελευταίας, η οικονομική ισχύς συνιστά ένα άλλο εργαλείο, το οποίο ασκεί επιρροή στην υψηλή στρατηγική και εθνική ασφάλεια. Αυτό, σύμφωνα με τους Platias & Koliopoulos (2009: 15), γίνεται με δύο τρόπους: α) μέσω της υποστήριξης της στρατιωτικής στρατηγικής και της διπλωματίας και β) σε ανεξάρτητο επίπεδο, μέσω της διασφάλισης της οικονομικής βοήθειας σε ξένες χώρες ή τη διεξαγωγή οικονομικού πολέμου σε βάρος αυτών.

Στα συστατικά ισχύος, εντάσσονται επίσης κοινωνικοί παράγοντες όπως, η πολιτική και οι κοινωνικό-ψυχολογικοί παράγοντες. Σε πρώτο βαθμό, η πολιτική αναφέρεται στη μορφή της κυβέρνησης και στη στάση του πληθυσμού (Jablonsky, 2008: 153). Ένα αυταρχικό σύστημα, περιορίζει σε διάφορους βαθμούς τις ατομικές ελευθερίες, επιτρέποντας κατά αυτό τον τρόπο τη διαμόρφωση και προώθηση μίας οργανωμένης κρατικής στρατηγικής, με τη Ρωσία να μην αποτελεί εξαίρεση. Ειδικότερα, μετά τις προεδρικές εκλογές του Μαρτίου 2012, η ρωσική ηγεσία υπό τον Πούτιν, προέβη στον περιορισμό πολλών δικαιωμάτων και ελευθεριών, ως αποτέλεσμα των διαδηλώσεων που έλαβαν χώρα προηγουμένως. Η σύσφιξη της εξουσίας στο εσωτερικό κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, συνοδεύτηκε από την αντίστοιχη δυναμική προώθηση των ρωσικών στόχων στο εξωτερικό.

Οι ψυχολογικοί παράγοντες, συνδέονται ως επί το πλείστον με την εθνική βούληση, το ηθικό, τον εθνικό χαρακτήρα και το βαθμό ενοποίησης της κοινής γνώμης. Οι ιστορικές εμπειρίες και οι παραδοσιακές αξίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων και ανάληψη δράσεων. Η ρωσική δυσπιστία απέναντι στον εξωτερικό κόσμο και δη στον δυτικό κόσμο (Zarad), είναι ιστορικά επαληθεύσιμη ως τμήμα του εθνικού χαρακτήρα, λόγω των αλλεπάλληλων εισβολών που δέχθηκε η χώρα από δυνάμεις μεταξύ των οποίων και δυτικές.

Παράλληλα, η ρωσική στωικότητα είναι επίσης ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα είτε τα θεμέλια της εντοπίζονται στο θρησκευτικό δόγμα της χώρας, είτε στο παρελθόν στον κομμουνισμό, είτε στους αντίξοους χειμώνες (Jablonsky, 2008: 153). Ο βαθμός ενοποίησης συνδέεται συνήθως με το αίσθημα της εθνικής, θρησκευτικής, γλωσσικής και πολιτισμικής ομοιογένειας, συμβάλλοντας στην αίσθηση μίας κοινής ταυτότητας και κατά αυτό τον τρόπο στην εθνική ενοποίηση. Δεν είναι τυχαία, η συνεχής επίκληση από τη πλευρά της ρωσικής ηγεσίας, των ένδοξων για τη χώρα γεγονότων, όπως ο «Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος», καθώς και η έμφαση στον Ορθόδοξο Χριστιανισμό. Επρόκειτο, για αναφορές που αποσκοπούν, αφενός στην ανάπτυξη του αισθήματος της ομοιογένειας και αφετέρου στην αποτροπή της αλλοίωσης, κατά τη ρωσική ηγεσία, του εθνικού χαρακτήρα από ξένες επιρροές, με το ρόλο της ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας να είναι καθοριστικός για την επίτευξη των ανωτέρω.

Από την άλλη πλευρά, υφίστανται τα εργαλεία τη «ήπιας ισχύος» (Platias & Koliopoulos, 2009: 16), τα οποία αναφέρονται στην ιδεολογία, το πολιτισμό, τις θρησκευτικές προτιμήσεις και επιρροές και στην αξιοποίηση της πληροφορίας. Η «ήπια ισχύς» (soft power) αποτελεί κατ'ουσίαν το πολιτικό συστατικό της υψηλής στρατηγικής, για τη διασφάλιση της νομιμοποίησης της τελευταίας στο εσωτερικό και διεθνές επίπεδο. Είναι γεγονός ότι η Ρωσία προέβη στην εντατική χρήση της «ήπιας ισχύος», τόσο κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 2000, αλλά ιδιαίτερα από το 2014, εφαρμόζοντας τόσο τα εν λόγω εργαλεία, όσο και μεθόδους οι οποίες εντάσσονται στην έννοια του «υβριδικού πολέμου», με πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις, τη προσάρτηση της Κριμαίας και την Ανατολική Ουκρανία.

Συνοψίζοντας, τόσο οι φυσικοί παράγοντες, όσο και οι κοινωνικοί παράγοντες, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο προσδιορισμό των εργαλείων που πρόκειται να αξιοποιηθούν από τη πολιτική ηγεσία. Στη περίπτωση της Ρωσίας, η αξιοποίηση των τελευταίων, στηρίχθηκε στην ρωσική φόρμουλα, που διαμορφώθηκε στα πλαίσια της Προεδρίας του Βλαδίμηρου Πούτιν, συμπεριλαμβάνοντας παράλληλα τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα, τις απειλές και τους στόχους που ορίστηκαν στα πλαίσια της συγκεκριμένης προεδρίας, στη βάση τόσο των εθνικών, όσο και των διεθνών εξελίξεων που διαδραματίστηκαν στο μεταψυχροπολεμικό στρατηγικό περιβάλλον.

Κεφάλαιο 2^ο: Το μεταψυχροπολεμικό «στρατηγικό περιβάλλον»

«Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε μία μείζονα γεωπολιτική καταστροφή του 20^{ου} αιώνα».

Βλαδίμηρος Πούτιν, 2005¹

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης συνετέλεσε στην ανάδυση μίας νέας γεωπολιτικής πραγματικότητας για το ρωσικό κράτος και τη ρωσική ηγεσία, με τη τελευταία να βρίσκεται αντιμέτωπη με ουσιαστικές προκλήσεις, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο διεθνές μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον. Οι εν λόγω προκλήσεις και εξελίξεις, υπήρξαν καθοριστικές για τη διαμόρφωση των αντιλήψεων της ρωσικής ηγεσίας αναφορικά με τα εθνικά συμφέροντα και τις απειλές, συντελώντας κατά αυτό τον τρόπο στη σταδιακή συγκρότηση της υψηλής στρατηγικής.

Ενότητα 2.1: Το εγχώριο περιβάλλον

Κατά τη πρώτη δεκαετία του 2000 (2000-2008), η ρωσική ηγεσία υπό τον Βλαδίμηρο Πούτιν, κλήθηκε να αντιμετωπίσει ως επί το πλείστον τα ζητήματα που σχετίζονταν με την εσωτερική ανασυγκρότηση της χώρας, σε πολιτικό, οικονομικό, καθώς και σε επίπεδο ασφάλειας.

2.1.1. Η πρώτη δεκαετία της εγχώριας ανασυγκρότησης (2000-2008)

Πολιτική

Πρώτος και βασικότερος στόχος κατά την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία, υπήρξε η συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια ενός ισχυρού ηγέτη. Κεντρική πτυχή της συγκεκριμένης διαδικασίας αποτέλεσε η εξάλειψη της πολιτικής κυριαρχίας των ολιγαρχών, μέσω της ακύρωσης των πολιτικών φιλοδοξιών τους και της διατήρησης των αντίστοιχων οικονομικών (Chausovsky, 2019: 3-4).

Ασφάλεια

Στο τομέα της ασφάλειας, η ρωσική ηγεσία βρισκόταν αντιμέτωπη με τη δεύτερη φάση του Τσετσενικού Πολέμου (1999-2000), καθώς και με την άνοδο του ριζοσπαστικού Ισλάμ και της τρομοκρατίας, τόσο στη περιοχή του Βορείου Καυκάσου, όσο και στο εσωτερικό της Ρωσίας. Κατά συνέπεια, η ουσιαστική

¹Вл. Президент России (2005) *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, 25 апреля. Διαθέσιμο στο: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931> (rus.) [Πρόσβαση 14 Δεκεμβρίου 2021].

απάντηση της ρωσικής ηγεσίας στις εν λόγω προκλήσεις ασφάλειας, συνέβαλε στη λήξη των αποσχιστικών τάσεων στην σημαντική περιοχή του Καυκάσου και στη σταδιακή εξάλειψη της τρομοκρατίας στο εσωτερικό (Chausovsky, 2019: 4).

Οικονομία

Στόχος της ρωσικής ηγεσίας κατά τις πρώτες δύο προεδρικές θητείες (2000-2004, 2004-2008), αποτέλεσε η επίλυση του οικονομικού χάους της δεκαετίας του 1990. Στην αντιμετώπιση του τελευταίου, συνέβαλε σημαντικά η άνοδος των διεθνών ενεργειακών τιμών από το 2000, γεγονός που συνετέλεσε στη προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας κατά τη πρώτη οκταετία 2000-2008 (Κυρκιλής, 2010: 96-97; Colton, 2016). Η οικονομική ανάπτυξη που έλαβε χώρα συνετέλεσε στην αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων και του ρωσικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Ειδικότερα, το τελευταίο αυξήθηκε κατά 10% το 2000, με ετήσιο ποσοστό 7% από το 2000 μέχρι το 2008. Παράλληλα, ο πληθωρισμός μειώθηκε από 72% το 1998, στο 38% το 2000 και έπειτα στο 15% (Colton, 2016: 154). Η οικονομική ανάπτυξη συνέβαλε επίσης στην αύξηση των μισθών και στη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας.

Τα επιτεύγματα στους ανωτέρω τομείς τόνωσαν τη φήμη και το κύρος του Βλαδίμηρου Πούτιν, επιτρέποντας του να διευθύνει τη χώρα για δύο συνεχόμενες θητείες, διασφαλίζοντας κατά αυτό τον τρόπο τη σταδιακή εδραίωση της εξουσίας του και κατ'επέκταση του προσωπικού του στίγματος στην εσωτερική πολιτική, η οποία παρέμεινε αισθητή ακόμη και κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του (2008-2012).

2.1.2. Η δυναμική επιστροφή στην εξουσία (2012-)

Το 2012 αποτέλεσε κομβικό σημείο, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο διεθνές επίπεδο. Στο εσωτερικό, η κατάσταση εκτροχιάστηκε στα τέλη του 2011 και αρχές 2012, ως αποτέλεσμα των διαδηλώσεων που έλαβαν χώρα μετά τις νόθες κοινοβουλευτικές εκλογές του Δεκεμβρίου, καθώς και μετά την ανακοίνωση της τρίτης εκλογικής εκστρατείας του Πούτιν. Οι εν λόγω διαδηλώσεις υπήρξαν καθοριστικές στη διαμόρφωση των αντιλήψεων της ρωσικής ηγεσίας αναφορικά με τις εγχώριες απειλές, συντελώντας στη σύσφιξη της εξουσίας και κατά συνέπεια στη μετάβαση προς ένα πιο αυταρχικό πολιτικό σύστημα (Marangé, 2019: 52).

Ειδικότερα, οι εν λόγω διαδηλώσεις ερμηνεύτηκαν από τη πολιτική ηγεσία ως οργανωμένες προσπάθειες ανατροπής του καθεστώτος, υποκινούμενες από τη Δύση (Kelley, 2017; Papasotiriou, 2019). Ως αποτέλεσμα, μετά την επανεκλογή του το Μάρτιο του 2012, ο Βλαδίμηρος Πούτιν εξέδωσε μία σειρά από διατάγματα γνωστά ως «Διατάγματα του Μαΐου», τα οποία καθιστούσαν άκαμπτους τους νόμους αναφορικά με τη διεξαγωγή εκστρατειών, ποινικοποιώντας τις διαδηλώσεις και επιβάλλοντας ουσιαστικούς περιορισμούς, τόσο στην αντιπολίτευση, όσο και στις δράσεις των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, που στηρίζονταν από δυτικά κονδύλια (McFaul, 2018: 244-245). Παράλληλα, τα ανεξάρτητα μέσα μαζικής ενημέρωσης τέθηκαν επίσης στο στόχαστρο της ρωσικής ηγεσίας.

Η επιβολή των εν λόγω περιορισμών, είχε ως αποτέλεσμα τη περαιτέρω εμβάθυνση της αυταρχικής διακυβέρνησης (Nelson, 2020: 2-3). Κατά αυτό τον τρόπο, ο Ρώσος ηγέτης κατέστησε σαφές ότι το σύστημα διακυβέρνησης της χώρας, συνιστά προϊόν της ηγεσίας και όχι της έξωθεν επιβολής, απομακρύνοντας έτσι την χώρα περαιτέρω από τον δημοκρατικό διάβα. Συγχρόνως, ο Πούτιν επεξεκτείνε την προεδρική θητεία από τα τέσσερα στα έξι χρόνια, διασφαλίζοντας κατά αυτό τον τρόπο την παραμονή του στην εξουσία μέχρι το 2018, όποτε και επανεξελέγη για τέταρτη φορά, με την εξουσία του να εκτείνεται ως το 2024, υπό την επιφύλαξη των συνταγματικών τροποποιήσεων του 2020, οι οποίες αφήνουν ανοιχτό το ενδεχόμενο της παραμονής του στην εξουσία και μετά το πέρας του 2024 (Aleksienkova, 2019: 13). Οι συνταγματικές τροποποιήσεις του 2020, διατήρησαν αλλά και ενίσχυσαν περαιτέρω τις προεδρικές εξουσίες (Nelson, 2020), αντανακλώντας κατά αυτό τον τρόπο τη σημασία ενός ισχυρού ηγέτη στο ρωσικό πολιτικό σύστημα.

2.1.3. Ο παράγοντας της ηγεσίας Πούτιν στο ρωσικό πολιτικό σύστημα

Η άνοδος του Πούτιν στην εξουσία το 2000, σήμανε την προσωποποίηση της κρατικής ισχύος και την επικράτηση του αυταρχικού συστήματος εξουσίας (Marangé, 2019: 51). Ο Ρώσος Πρόεδρος διασφάλισε την ανώτερη εξουσία λήψης αποφάσεων, σε συνδυασμό με τον στενό κύκλο των συνεργατών του, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως “siloviki”. Επρόκειτο, για τα υψηλόβαθμα στελέχη των μυστικών υπηρεσιών και υπηρεσιών ασφάλειας, οι οποίοι ενισχύθηκαν με την άνοδο του και δη μετά τις διαδηλώσεις του 2011-2012.

Κατά αυτό τον τρόπο, το ρωσικό πολιτικό σύστημα κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου, βασίζεται σε ένα πλαίσιο το οποίο αποτελείται από τους επίσημους

κανόνες και θεσμούς, τα οποία κατά τον Taylor (2018: 4) παραπέμπουν στον λεγόμενο «υπερπροεδρισμό», αλλά και στα συστήματα των ανεπίσημων δικτύων του στενού κύκλου του Προέδρου. Ο «υπερπροεδρισμός», αντιπροσωπεύει τον εκλογικό αυταρχισμό ως σύστημα, στο βαθμό που οι εκλογές λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια ενός εξαιρετικά περιορισμένου εκλογικού ανταγωνισμού, συντελώντας κατά αυτό τον τρόπο στην ανάδυση του κόμματος της «Ενωμένης Ρωσίας», που υποστηρίζει το Πούτιν (Taylor, 2018). Συγχρόνως, η λειτουργία του συγκεκριμένου συστήματος βασίζεται στις κρίσιμες διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια των ανταγωνισμών μεταξύ των ανεπίσημων δικτύων. Κατά συνέπεια, οι δυο κρίκοι του συστήματος διαπερνούν κάθε επίπεδο της πολιτικής και οικονομικής ζωής της χώρας, επηρεάζοντας ταυτόχρονα και την εξωτερική πολιτική.

Στο συγκεκριμένο σύστημα, είναι βασική η αντίληψη ενός ισχυρού κράτους στο εσωτερικό και στο διεθνές επίπεδο. Αυτά τα δύο πρόσωπα του κράτους, πρέπει κατά τον Πούτιν να είναι ισχυρά και δυναμικά (Taylor, 2018: 12-14), αφενός για την αποτροπή της κατάρρευσης του κράτους στο εσωτερικό, και αφετέρου της προσπάθειας έξωθεν καθεστωτικής αλλαγής. Οι διαδηλώσεις του 2011-2012, υπήρξαν καθοριστικές στο βαθμό που έγιναν αντιληπτές ως μία εξωτερική προσπάθεια καθεστωτικής αλλαγής, υπονομεύοντας κατά αυτό τον τρόπο την ισχύ του κράτους και της ηγεσίας. Αυτή η αντίληψη αναφορικά με την ανάγκη διατήρησης της κυριαρχίας του κράτους στο εσωτερικό και εξωτερικό, αποτυπώνεται εύστοχα στις έννοιες της «κυρίαρχης δημοκρατίας» και της «κάθετης εξουσίας».

Αναλυτικά, η «κυρίαρχη δημοκρατία», την οποία εισήγαγε ο Αναπληρωτής Υπεύθυνος της ρωσικής Προεδρικής Διοίκησης της Ρωσίας (2008-2011) Βλαντισλάβ Σούρκοβ (Taylor, 2018: 15), αναφέρεται στη προώθηση της δημοκρατίας στη Ρωσία από την κορυφή της ηγεσίας, χωρίς εξωτερικές παρεμβολές και επεμβάσεις (Kelley, 2017: 131). Αντίστοιχα, η «κάθετη εξουσία», αναφέρεται στη δημιουργία ενός ισχυρού κράτους, στη βάση της ιεραρχίας. Η συγκεκριμένη έννοια, συμβαδίζει με την ιδέα ενός κεντρικού, δυναμικού και ενεργού κράτους, η οποία υφίσταται από την τσαρική εποχή (Kelley, 2017) και συνδέεται παράλληλα με την έννοια της μετασοβιετικής δημοκρατίας.

Η ανοικοδόμηση του κράτους και η ιεραρχική εξουσία, ήταν μία απάντηση στη φύση του δημοκρατικού νόμου, που επικράτησε στο τέλος της προηγούμενης προεδρίας Γιέλτσιν. Για τον Πούτιν, η προηγούμενη περίοδος ταυτίστηκε με το χάος το οποίο έμελλε να αντιμετωπίσει με την ενίσχυση του ρόλου της κεντρικής

κυβέρνησης και του κράτους, καθώς και με την εξισορρόπηση των αντιθέτων προς τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία. Κατά αυτό τον τρόπο, η σημασία ενός ισχυρού κράτους στο εσωτερικό και στο εξωτερικό συνδέθηκε με την αντίληψη της απειλής της καθεστωτικής αλλαγής, την οποία διείδε η ρωσική ηγεσία το 2012 ως αποτέλεσμα, αφενός των εγγώριων συνθηκών, και αφετέρου των παράλληλων διεθνών εξελίξεων, που έλαβαν χώρα τόσο κατά το 2012, όσο και νωρίτερα.

Ενότητα 2.2: Το διεθνές μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, συνέβαλε στη μεταβολή του διεθνούς καταμερισμού ισχύος υπέρ των Ηνωμένων Πολιτειών, με τη Ρωσία να περιορίζεται γεωγραφικά χάνοντας σημαντικά εδάφη. Το κενό ισχύος στον μετασοβιετικό χώρο αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για τη προώθηση πολιτικών αλλαγών στη περιφέρεια της Ρωσίας, οι οποίες σε συνδυασμό με τις παράλληλες διεθνείς εξελίξεις, έγιναν αντιληπτές από τη τελευταία ως ουσιαστικές προκλήσεις για την ασφάλεια και την επιβίωση του κράτους.

2.2.1. Περιφερειακές και διεθνείς προκλήσεις

Το κενό ισχύος στον μετασοβιετικό χώρο αποτέλεσε ένα παράθυρο ευκαιρίας για τους δυτικούς θεσμούς, με στόχο την ενσωμάτωση των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στο NATO και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Karpis, 2019: 177). Κατά αυτό τον τρόπο, η επέκταση του NATO από το 1999 και η συμπερίληψη των κρατών του μετασοβιετικού χώρου, θεωρήθηκαν από τη Ρωσία ως μία αντιρωσική πολιτική (Papasotiriou, 2019: 240).

Οι εν λόγω δυτικές πρωτοβουλίες συνέβαλαν στη διαμόρφωση της αντίληψης από τη πλευρά της ρωσικής ηγεσίας ότι η Δύση κατά τη δεκαετία του 1990 και στις αρχές του 2000, εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία της Ρωσίας με στόχο την επέκταση σε βάρος των εθνικών της συμφερόντων. Αποκορύφωμα των ανωτέρω πρωτοβουλιών αποτέλεσε η πρόταση ένταξης στο NATO, Γεωργίας και Ουκρανίας στα πλαίσια της Συνόδου του Βουκουρεστίου, τον Απρίλιο του 2008. Η συμπερίληψη αυτών των δύο κρατών συνεπαγόταν τη προσέγγιση μειζόνων δημογραφικών και οικονομικών κέντρων της Ρωσίας, αντιπροσωπεύοντας μία ουσιαστική πρόκληση (Papasotiriou, 2019: 241), η οποία συνετέλεσε και στην στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Γεωργία, τον Αύγουστο του 2008.

Στα πλαίσια των ανωτέρω περιφερειακών προκλήσεων εντάσσονται και οι λεγόμενες «χρωματιστές επαναστάσεις», που έλαβαν χώρα κατά τη πρώτη δεκαετία του 2000, στη Γεωργία (2003), στην Ουκρανία (2004) και στην Κιργιζία (2005) (Miron & Thornton, 2021: 5). Οι εν λόγω επαναστάσεις έγιναν αντιληπτές από τη Ρωσία ως προσπάθειες ανατροπής των φιλορωσικών καθεστώτων και αντικατάστασης τους από φιλοδυτικά καθεστάτα, με στόχο την υπονόμευση της Ρωσίας.

Σε διεθνές επίπεδο, η επικράτηση της διεθνούς μονοπολικής δυτικής τάξης είχε ως αποτέλεσμα την διεθνή προώθηση του αμερικανικού ηγεμονισμού, ο οποίος αποτέλεσε κατά τη Ρωσία κύρια πηγή της διεθνούς και περιφερειακής αστάθειας (McFaul, 2020: 110-111). Ειδικότερα, η αμερικανική επέμβαση στο Κόσσοβο (1998), στο Ιράκ (2003), στη Λιβύη (2011), καθώς και η Αραβική Άνοιξη (2011-2012), θεωρήθηκαν ως δυτικές προσπάθειες, που αποσκοπούσαν στην αποδυνάμωση της Ρωσίας στο διεθνές προσκήνιο, καθώς και στο ενδεχόμενο καθεστωτικής αλλαγής στο εσωτερικό της.

Κατά συνέπεια, οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα στο μεταψυχροπολεμικό στρατηγικό περιβάλλον, ήταν καθοριστικές για τις αντιλήψεις της ρωσικής ηγεσίας αναφορικά με τις απειλές, τα εθνικά συμφέροντα και τη διεθνής θέση της χώρας.

2.2.2. Απειλές, εθνικά συμφέροντα και η διεθνής θέση της Ρωσίας

Οι ρωσικές αντιλήψεις αναφορικά με τις απειλές, τα εθνικά συμφέροντα και τη διεθνή θέση της χώρας, αποκρυσταλλώνονται στα επίσημα έγγραφα κυβερνητικής πολιτικής, καθώς και στις τοποθετήσεις της ρωσικής ηγεσίας και των κυβερνητικών αξιωματούχων. Μεταξύ των κυριότερων επίσημων εγγράφων βρίσκονται, το Στρατιωτικό Δόγμα του 2014 (Военная доктрина Российской Федерации, 2014) και η Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας του 2015 (Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, 2015) Τα δύο έγγραφα εντοπίζουν τις εγχώριες και διεθνείς απειλές και τους κινδύνους. Αναλυτικά, σύμφωνα με το Στρατιωτικό Δόγμα (2014) οι κυριότεροι εξωτερικοί κίνδυνοι αποτελούν:

- Επέκταση του NATO ανατολικά
- Αμερικανική τοποθέτηση στρατηγικών πυραυλικών αμυντικών συστημάτων
- Διάδοση πυρηνικών όπλων και τεχνολογιών
- Τρομοκρατία

- Αξιοποίηση τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών για στρατιωτικούς-πολιτικούς λόγους
- Εγκαθίδρυση επιθετικών καθεστώτων σε συνορεύοντα με τη Ρωσία κράτη
Οι κυριότερες εγχώριες απειλές συμπεριλαμβάνουν:
- Προσπάθειες αλλαγής του ρωσικού συνταγματικού συστήματος
- Τρομοκρατία
- «Ανατρεπτικές επιχειρήσεις πληροφοριών» που στοχεύουν στην υπονόμηση ιστορικών, πνευματικών και πατριωτικών παραδόσεων»
- Προώθηση της εγχώριας εθνικής, κοινωνικής, και θρησκευτικής εχθρότητας

Στη βάση των ανωτέρω απειλών, οι οποίες αποτυπώνονται και στην Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας (2015), η Ρωσία ορίζει τα κυριότερα εθνικά συμφέροντα ως εξής (Τμήμα III, άρθρο 30):

- Ενίσχυση της άμυνας της χώρας
- Διασφάλιση της ακεραιότητας της συνταγματικής τάξης
- Ανεξαρτησία
- Κρατική και εδαφική συνοχή
- Ενίσχυση της εθνικής συναίνεσης, πολιτικής και κοινωνικής σταθερότητας

Αναφορικά με τις τοποθετήσεις της ρωσικής ηγεσίας και των κρατικών αξιωματούχων, ήδη από το 2007, στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης Ασφάλειας του Μονάχου, ο Ρώσος Πρόεδρος επισήμανε τη δυσaréσκεια του αναφορικά με τις δυτικές ενέργειες, τονίζοντας ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν υπερβεί τα σύνορα τους, εκφράζοντας κατά αυτό τον τρόπο την απόρριψη της μεταψυχροπολεμικής μονοπολικής δυτικής τάξης (McFaul, 2020: 111; Franco, 2021: 2).

Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας (2015), η διεθνής ισορροπία ισχύος βρίσκεται σε μία διαδικασία μετάβασης προς έναν πολυπολικό κόσμο, με την υποχώρηση του δυτικού ηγεμονισμού. Στα πλαίσια της αναδυόμενης διεθνούς πολυπολικής τάξης, η Ρωσία πρέπει να αντιπροσωπεύει ένα ανεξάρτητο κέντρο ισχύος, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο διεθνές επίπεδο. Η συγκεκριμένη αντίληψη αποτυπώνεται και στο άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ (Лавров, 2016), αναφορικά με τις ιστορικές βάσεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

Κατά τον Λαβρόφ, η Ρωσία αποτελεί ιστορικά και δικαιωματικά ένα από τα μείζονα παγκόσμια κέντρα ισχύος. Παράλληλα, επικαλούμενος τα λόγια του Ρώσου φιλοσόφου Ιβάν Ίλιν, ο Λαβρόφ επισημάνει ότι: «ο ρόλος της Ρωσίας ως Μεγάλης Δύναμης δεν συνίστατο στο μέγεθος του εδάφους ή του πληθυσμού, αλλά στην

ικανότητα του έθνους και της ηγεσίας να αναλαμβάνουν και να επιτυγχάνουν μείζονες διεθνείς αποστολές. Μεγάλη Δύναμη είναι εκείνη που είναι σε θέση να επιβεβαιώνει την ύπαρξη της, τα συμφέροντα της, αφήνοντας συγχρόνως το ατομικό της στίγμα στο διεθνές περιβάλλον». Αυτός είναι ο ρόλος που ανέλαβε η ρωσική πολιτική ηγεσία στα πλαίσια της προεδρίας του Βλαδίμηρου Πούτιν.

Κεφάλαιο 3^ο: Στόχοι και γεωπολιτικές προτεραιότητες

Με βάση τις απειλές που προαναφέρθηκαν, προτεραιότητα της ρωσικής ηγεσίας του Βλαδίμηρου Πούτιν, κατέστη αφενός η διασφάλιση της κυριαρχίας στο εσωτερικό, και αφετέρου στο διεθνές περιβάλλον. Κατά τον Ρώσο ηγέτη, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια του προνομιακού στάτους της Μεγάλης Δύναμης, στο μετασοβιετικό χώρο, καθώς και στο διεθνές προσκήνιο, καθιστώντας τη χώρα ευάλωτη στο σύνολο των απειλών που αναδύθηκαν. Κατά συνέπεια, η ασφάλεια και η επιβίωση του κράτους, αποτέλεσαν βασικά κίνητρα της στρατηγικής συμπεριφοράς της Ρωσίας στον 21^ο αιώνα.

Έχοντας κατορθώσει την ανασυγκρότηση της κρατικής κυριαρχίας και ισχύος στο εσωτερικό (2000-2012), η ρωσική ηγεσία στράφηκε ιδιαίτερα από το 2012 και έπειτα, στην ανασυγκρότηση της εξωτερικής κυριαρχίας, θέτοντας ως προτεραιότητα ζωτικής σημασίας, την επίτευξη του «κυρίαρχου αυτοπροσδιορισμού» (Miron & Thornton, 2021: 5) της στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον “sovereign self assertion” ή “derzhavnoe samoutverzhdienie”.

Ενότητα 3.1: Στόχοι εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας

Από τη σκοπιά του δομικού ρεαλισμού (Waltz, 1979), τα θεμελιώδη ρωσικά συμφέροντα επικεντρώνονται στη διασφάλιση του κράτους και του καθεστώτος, έναντι των εγχώριων και των διεθνών απειλών, στα πλαίσια του άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται την ασφάλεια, τις απειλές, καθώς και την αντιμετώπιση τους συνίσταται και σε εθνικούς παράγοντες. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, είχε ως αποτέλεσμα την ανάδυση εγχώριων και διεθνών απειλών, οι οποίες για τη ρωσική ηγεσία ήταν και παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετες (Charap, κ.ά., 2021: 32), δημιουργώντας προκλήσεις για την εγχώρια και τη διεθνή ασφάλεια και κυριαρχία της χώρας.

Κατά τη ρωσική ηγεσία, η θέση της Ρωσίας ως Μεγάλης Δύναμης, αποτέλεσε και αποτελεί τόσο στόχο, όσο και δικαίωμα, το οποίο πηγάζει μέσα από την ιστορική κληρονομιά της Ρωσίας ως αυτοκρατορίας αρχικά και ως Μεγάλης Δύναμης έπειτα. Με αυτή την αντίληψη της “Derzhavnosti”, η Ρωσία διασφαλίζει την εσωτερική και εξωτερική της κυριαρχία. Η εν λόγω αντίληψη, ανήκει στον πρώην Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας στα μέσα της δεκαετίας του 1990 επί προεδρίας Γιέλτσιν, Ευγένι Πριμακόβ. Ο Πριμακόβ, υπήρξε θερμός υποστηρικτής της διαμόρφωσης ενός ανεξάρτητου ρόλου για τη Ρωσία στα πλαίσια ενός πολυπολικού διεθνούς

συστήματος, ένας ρόλος ο οποίος κατά την άποψη του ήταν τόσο κληρονομικός, όσο και επιτακτικός (Gurganus & Rumer, 2019: 1).

Πρωταρχικός στόχος της ρωσικής ηγεσίας επί Πούτιν, αποτελεί τόσο η ανασυγκρότηση αυτής της προνομιακής θέσης, όσο και η αναγνώριση της (Ferrari & Ambrosetti, 2020: 7). Η αναγνώριση της Ρωσίας ως Μεγάλης Δύναμης, είναι απαραίτητη, τόσο για τη διεθνή θέση της χώρας μεταξύ των υπολοίπων Μεγάλων Δυνάμεων, όσο και για την εσωτερική τάξη και ασφάλεια. Με άλλα λόγια, η αναγνώριση συντελεί στην επίτευξη του «κυρίαρχου αυτοπροσδιορισμού» της Ρωσίας, στο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, συντελώντας συγχρόνως στην νομιμοποίηση των ρωσικών εθνικών συμφερόντων και διεκδικήσεων στον μετασοβιετικό χώρο.

Ο τελευταίος, γνωστός και ως «εγγύς εξωτερικό», αποτελεί επίσης κεντρικό παράγοντα της ρωσικής ταυτότητας και στρατηγικής (Chausovsky, 2019: 15). Ειδικότερα, ο μετασοβιετικός χώρος συνιστά για τη Ρωσία, όπως τόνισε χαρακτηριστικά ο πρώην Πρωθυπουργός και Πρόεδρος (2008-2012), Dmitry Medvedev, «σφαίρα προνομιακών συμφερόντων» (Trenin, 2009). Η διατήρηση αυτής της σφαίρας, συντελεί στη διαμόρφωση ενός ζωτικού χώρου (buffer zone), η οποία ήταν και παραμένει βασική για την ασφάλεια του ρωσικού κράτους. Αυτή η ιστορική αντίληψη των σφαιρών επιρροής και ζωτικού χώρου, συνδέεται τόσο με την ανασφάλεια που προκαλούν τα εκτενή ρωσικά σύνορα, τα οποία καθιστούν τη χώρα ευάλωτη (Toal, 2017: 46), όσο και με τις φιλοδοξίες της Ρωσίας να καταστεί Μεγάλη Δύναμη (Ziegler, 2021: 26).

Κατά συνέπεια, η διασφάλιση της αδιαμφισβήτητης και αποκλειστικής σφαίρας επιρροής στον μετασοβιετικό χώρο, συντελεί στην επίτευξη της εγχώριας ασφάλειας, στην επιβεβαίωση της θέσης της Ρωσίας ως Μεγάλης Δύναμης περιφερειακά και διεθνώς, καθώς και στην αποτροπή των δυτικών δυνατοτήτων διείσδυσης σε μία ζωτική για τα ρωσικά συμφέροντα περιοχή, αλλά και στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας. Για την αποτροπή της τελευταίας, καθώς και για την επίτευξη των προαναφερθέντων μειζόνων στόχων, η Ρωσία θέτει παράλληλα ως στόχο την αναχαίτιση και το περιορισμό της αμερικανικής επιρροής, τόσο στο μετασοβιετικό χώρο, όσο και διεθνώς (Beehner, κ.ά., 2018: 23).

Στα πλαίσια της μεταψυχροπολεμικής μονοπολικής διεθνούς τάξης, οι μονομερείς δυτικές ενέργειες της περιόδου 2000-2012, έγιναν αντιληπτές από τη Ρωσία, ως πρόκληση και απειλή σε βάρος των εθνικών συμφερόντων,

εκμεταλλευόμενες την αδύναμη ρωσική θέση ισχύος (Ziegler, 2021: 32). Κατά αυτό τον τρόπο, η αντιπαλότητα της Ρωσίας με τη Δύση και δη με τις Ηνωμένες Πολιτείες, αποτελεί κεντρικό συστατικό στις ρωσικές αντιλήψεις ασφάλειας, στρέφοντας τη ρωσική ηγεσία στην αμφισβήτηση της μεταψυχροπολεμικής μονοπολικής διεθνούς τάξης (Franco, 2021).

Ενότητα 3.2: Γεωπολιτικές προτεραιότητες

Με την επίτευξη της εσωτερικής ανάκαμψης κατά τη πρώτη δεκαετία του 2000, η ρωσική ηγεσία από το 2012 στράφηκε προς μία ενεργή διεθνής πολιτική για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων και για τη διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων. Στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον η Ρωσία εμφανίζεται ως ένας μείζων διεθνής παίκτης, οι βλέψεις του οποίου καλύπτουν σχεδόν το σύνολο του διεθνούς κόσμου. Ωστόσο, στη βάση των στόχων της ρωσικής ηγεσίας, οι γεωπολιτικές προτεραιότητες της Ρωσίας επικεντρώνονται σε τέσσερις μείζονες περιοχές του κόσμου: το Εγγύς εξωτερικό, η Δύση (Ευρωπαϊκή Ένωση και Αμερική), η Ασία (Κίνα) και η Μέση Ανατολή (Papp, 2020: 22).

Εγγύς εξωτερικό

Με τη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία απώλεσε ένα σημαντικό ποσοστό εδαφών, καθώς και πληθυσμού, επί των οποίων ασκούσε άμεσο έλεγχο και επιρροή. Στη θέση των πρώην σοβιετικών κρατών αναδύθηκαν ανεξάρτητα πλέον κράτη τα οποία είναι επιρρεπή στη δυτική επέκταση και επιρροή, καθώς και στην άνοδο της κινεζικής οικονομικής ισχύος, στην Κεντρική Ασία.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, το ευρωπαϊκό «εγγύς εξωτερικό» (κράτη της Ανατολικής Ευρώπης) τέθηκε στο ανεπιθύμητο για τη Ρωσία, πλαίσιο της Ευρωπαϊκής «γειτονίας», το 2004. Παράλληλα, το 2009 η «Ανατολική Σύμπραξη» (Eastern Partnership) με τη συμπερίληψη έξι κρατών του μετασοβιετικού χώρου (Ουκρανία, Μολδαβία, Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν και Λευκορωσία), θεωρήθηκε από τη Ρωσία ως επέκταση της ευρωπαϊκής επιρροής σε βάρος της ρωσικής (Franco, 2021: 3).

Από την άλλη πλευρά, η Κεντρική Ασία ως το ασιατικό τμήμα του μετασοβιετικού χώρου, αποτελεί επίκεντρο των αναδύμενων κινεζικών οικονομικών συμφερόντων. Κατά αυτό τον τρόπο, οι συγκεκριμένες προκλήσεις έθεσαν ως προτεραιότητα την ανάληψη της ρωσικής πρωτοβουλίας ενοποίησης του

μετασοβιετικού χώρου από το 2012, μέσω της δημιουργίας της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης το 2015. Ειδικότερα, με την Ευρασιατική ενοποίηση, η ρωσική ηγεσία έθεσε ως στόχο τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κέντρου ισχύος για την αποτροπή των ανωτέρω επιρροών, συντελώντας στην ανάδειξη της Ρωσίας, σε έναν ανεξάρτητο πόλο του σύγχρονου διεθνούς συστήματος (Blank, 2014: 20; Korpa, 2019: 262).

Κεντρικό ρόλο στην εν λόγω διαδικασία έμελε να διαδραματίσει η Ουκρανία. Όπως προαναφέρθηκε, οι «χρωματιστές επαναστάσεις» και οι προσπάθειες επέκτασης της δυτικής επιρροής στον μετασοβιετικό χώρο συνιστούν κατά τη ρωσική ηγεσία μείζονες απειλές (Tsygankon, 2016: 178), όπως αποδείχθηκε τόσο το 2008 με το πόλεμο της Γεωργίας, όσο και το 2014 με την Ουκρανική κρίση και τη προσάρτηση της Κριμαίας (Papp, 2020). Η προσπάθεια επέκτασης του NATO, σε αυτές τις δύο μείζονες περιοχές του μετασοβιετικού χώρου αποτέλεσε κατά τη Ρωσία ουσιαστική πρόκληση στην οποία δεν δίστασε να απαντήσει με την χρήση της ισχύος (Kalb, 2015 :7).

Το 2014 αποτέλεσε κομβικό έτος για τη θέση της Ρωσίας στον μετασοβιετικό χώρο και πιο συγκεκριμένα στην στρατηγικής σημασίας περιοχή της Ουκρανίας (Chausovsky, 2019). Η Ουκρανία κατέχει μία μοναδική θέση στρατιωτικά, γεωγραφικά και διπλωματικά σε σχέση με τη Ρωσία. Αυτή η μοναδική θέση πηγάζει, κατά τον Schmidt (2020: 1), μέσα από τους εξής παράγοντες: Πρώτον, η Ουκρανία είναι φιλική προς το NATO, χωρίς να αποτελεί πλήρες μέλος. Δεύτερο, γεωγραφικά η Ουκρανία βρίσκεται στη Μαύρη Θάλασσα επιτρέποντας τη πρόσβαση στη Μεσόγειο, περιοχή κρίσιμη για τη Ρωσία ιστορικά. Τρίτο, διπλωματικά η Ουκρανία ως αποτέλεσμα της προσάρτησης της Κριμαίας το 2014, έχει περιορισμένες και τεταμένες σχέσεις με τη Ρωσία.

Οι διαδηλώσεις που ξέσπασαν στο εσωτερικό της χώρας τον Νοέμβριο του 2013, ως ένδειξη διαμαρτυρίας στην αναστολή από τη πλευρά της ουκρανικής κυβέρνησης της Συμφωνίας Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ερμηνεύτηκαν από τη Ρωσία ως μία δεύτερη «πορτοκαλί επανάσταση» αντίστοιχη με εκείνη του 2004 (Kalb, 2015: 140). Ειδικότερα, για τη ρωσική ηγεσία οι διαδηλώσεις του “EuroMaidan”, αποτέλεσαν ένα αντισυνταγματικό πραξικόπημα που αποσκοπούσε στην ανατροπή ενός δημοκρατικά εκλεγμένου ηγέτη και στην αντικατάσταση του από έναν φίλα προσκείμενο προς τη Δύση.

Μία τέτοια εξέλιξη ήταν ανεπίτρεπτη σύμφωνα με τους στόχους και τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας. Έχοντας θέσει ως μείζων στόχο την ενοποίηση του μετασοβιετικού χώρου και την εδραίωση της ρωσικής επιρροής, οι εξεγέρσεις στην Ουκρανία ήγειραν το ενδεχόμενο της ένταξης της στο NATO (McFaul, 2018: 389). Η επίτευξη της τελευταίας θα συνεπαγόταν αφενός την απώλεια ενός γεωγραφικά σημαντικού κράτους και ενδεχομένως της ρωσικής ναυτικής βάσης του στόλου της Μαύρης Θάλασσας στη Σεβαστούπολη (Kalb, 2015: 149), και αφετέρου τη κατάρρευση ενός από τους κύριους στόχους της ρωσικής στρατηγικής στον μετασοβιετικό χώρο (Schmidt, 2020: 3). Συγχρόνως, η προσάρτηση, κατά τη Ρωσία επιστροφή, της Κριμαίας αποτελούσε ζήτημα ιστορικής και συναισθηματικής αξίας.

Κατά αυτό τον τρόπο, με τη προσάρτηση της Κριμαίας το Μάρτιο του 2014, καθώς και με την επέμβαση στην διαμάχη στην Ανατολική Ουκρανία, στις περιοχές του “Donetsk” και “Lugansk”, γνωστές ως “Donbas”, μεταξύ των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων και των τοπικών αυτονομιστών (Kalb, 2015: 156), η Ρωσία κατόρθωσε προς το παρόν την αποτροπή της νατοϊκής επέκτασης. Εντούτοις, η μη συμπερίληψη της Ουκρανίας στην Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (2015) και έτσι στην διαδικασία της ευρασιατικής ενοποίησης, ως αποτέλεσμα των προαναφερθέντων γεγονότων, αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την ουσιαστική προώθηση της ενοποιητικής διαδικασίας (Ferrari, 2020: 34), και κατά αυτό τον τρόπο της εδραίωσης της ρωσικής επιρροής στον μετασοβιετικό χώρο.

Δύση: Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες

Ευρωπαϊκή Ένωση

Παρά το γεγονός ότι η Ρωσία και η Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησαν ως στρατηγικοί εταίροι κατά τα πρώτα χρόνια μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, σταδιακά από το 2012 και έπειτα οι σχέσεις μεταξύ των δύο δρώντων εξελίχθηκαν σε έναν ανοιχτό γεωπολιτικό ανταγωνισμό, ως επί τον πλείστον στον μετασοβιετικό χώρο (Korppa, 2019: 262). Στα πλαίσια της τρίτης θητείας του (2012-2018), ο Βλαδίσμηρος Πούτιν έθεσε ως προτεραιότητα την ενοποίηση του μετασοβιετικού χώρου, με στόχο ,όπως προαναφέρθηκε, τον περιορισμό των ξένων επιρροών και δη των δυτικών. Κατά αυτό τον τρόπο, η «Ανατολική Σύμπραξη» της Ένωσης, αντιπροσώπευε ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο σε μία περιοχή, η οποία αναγνωρίζεται ως ρωσική σφαίρα επιρροής (Korppa, 2019: 262-263). Ως εκ τούτου, κατά την Korppa (2019: 264), προκύπτουν δύο διαφορετικά παραδείγματα γειτονίας:

«από τη μία πλευρά η επέκταση της ζώνης επιρροής της Ένωσης, βασιζόμενη στις νόρμες, αξίες και διμερείς συμφωνίες, από την άλλη, η ανοικοδόμηση της ρωσικής επιρροής στο εγγύς εξωτερικό μέσω της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης».

Όπως προκύπτει και μέσα από τα δύο κύρια κυβερνητικά έγγραφα, το Στρατιωτικό Δόγμα (2014) και την Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας (2015), ο δυτικός κόσμος βρίσκεται στο επίκεντρο των ρωσικών αντιλήψεων απειλής και ρίσκου, αντιπροσωπεύοντας κατά αυτό τον τρόπο την κύρια πρόκληση για τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα και τους στόχους, στον μετασοβιετικό χώρο. Κατά συνέπεια, ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο προαναφερθέντων αντικρουόμενων πρωτοβουλιών, αποτέλεσε σε μεγάλο βαθμό την κυριότερη αιτία της ουκρανικής κρίσης και κατ'επέκταση της διαμάχης μεταξύ Ρωσίας και Δύσης (Ferrari, 2020: 35).

Από την άλλη πλευρά, παρά τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό στην κοινή γειτονία, οι σχέσεις μεταξύ των δύο δρώντων διακρίνονται και από έναν σημαντικό βαθμό αλληλεξάρτησης στον οικονομικό τομέα. Η Ρωσία αντιπροσωπεύει τον τέταρτο εμπορικό εταίρο της Ένωσης, ενώ η τελευταία αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο και σημαντικότερο ξένο επενδυτή (Korppa, 2019: 266). Ο πιο κρίσιμος τομέας αλληλεξάρτησης είναι ο ενεργειακός. Η Ρωσία αποτελεί τον κύριο προμηθευτή φυσικού αερίου για την Ευρώπη, ενώ η τελευταία αντιπροσωπεύει τη σημαντικότερη αγορά για τα ρωσικά οικονομικά συμφέροντα. Βασικός στόχος της Ρωσίας σε αυτόν τον κρίσιμο τομέα, αποτελεί η διατήρηση ενός ελάχιστου μεριδίου, ποσοστού 30% στην ευρωπαϊκή αγορά σε συνδυασμό με τη διαφοροποίηση των εξαγωγών. Κατά τη περίοδο 2017-2018, οι ευρωπαϊκές εισαγωγές φυσικού αερίου άγγιξαν ένα ποσοστό σχεδόν 40% (Korppa, 2019; Papp, 2020: 28), γεγονός που αντανakλά τον υψηλό βαθμό εξάρτησης.

Είναι γεγονός ότι η ουκρανική κρίση και η προσάρτηση της Κριμαίας 2014, συνιστά αγκάθι στις σχέσεις μεταξύ των δύο δρώντων, επηρεάζοντας αρνητικά και τις οικονομικές σχέσεις. Η επιβολή των κυρώσεων κατά τη περίοδο 2014-2015, είχε ουσιαστικό αντίκτυπο στις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο παικτών. Το 2011 το εμπόριο έφτανε στα 339 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ το 2015 στα 191 δισεκατομμύρια (Papp, 2020: 28), ως αποτέλεσμα τόσο των δυτικών κυρώσεων, όσο και των αντίστοιχων ρωσικών στις εισαγωγές των ευρωπαϊκών αγροτικών προϊόντων (Korppa, 2019: 267).

Παρά το εν λόγω δυσμενές κλίμα που επικρατεί, η Ρωσία δεν μέλει να επιδιώξει την πλήρη αποκοπή των σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα στον

οικονομικό τομέα, ο οποίος είναι ιδιαίτερα κρίσιμος για τα αδύναμα θεμέλια της ρωσικής οικονομίας. Εντούτοις, ο συνεχιζόμενος γεωπολιτικός ανταγωνισμός στον μετασοβιετικό χώρο, συντελεί στο αυξανόμενο χάσμα μεταξύ των δύο, με αποτέλεσμα την επικράτηση ουσιαστικών προβλημάτων ασφάλειας στη κοινή γειτονία.

Ηνωμένες Πολιτείες

Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Αμερικής, καθίστανται ιδιαίτερα συγκρουσιακές από το 2012. Ωστόσο, οι ρίζες της συγκεκριμένης σύγκρουσης εντοπίζονται νωρίτερα στις δράσεις της Αμερικής κατά τη πρώτη δεκαετία του 2000. Ειδικότερα, η επέκταση του NATO στον μετασοβιετικό χώρο, ερμηνεύτηκε από τη Ρωσία ως επιθετική πρωτοβουλία (Papasotiriou, 2019: 240-241; Ziegler, 2021). Συγχρόνως, η ενίσχυση των αμερικανικών συμβατικών ικανοτήτων, με την ανάπτυξη αμυντικών πυραυλικών συστημάτων στη περιοχή κοντά στα ρωσικά σύνορα, θεωρήθηκε από τη Ρωσία ως ουσιαστική πρόκληση, καθώς συντελούσε στην αποδυνάμωση της πυρηνικής της αποτροπής (Papasotiriou, 2019: 242).

Κομβικό σημείο για την επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δύο δρώντων αποτέλεσαν οι εγχώριες αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις του Δεκεμβρίου 2011 και Μαρτίου 2012, στη Ρωσία. Ειδικότερα, οι συγκεκριμένες διαδηλώσεις, όπως προαναφέρθηκε, ερμηνεύτηκαν από τη ρωσική ηγεσία ως μία δυτική προσπάθεια καθεστωτικής αλλαγής στο εσωτερικό της Ρωσίας. Κατά αυτό τον τρόπο, οι εγχώριες διαδηλώσεις αποτέλεσαν την αφορμή για τη σύσφιξη του ελέγχου στο εσωτερικό και τη στροφή της Ρωσίας στην υποβάθμιση της Δύσης και ευρύτερα της μονοπολικής διεθνούς τάξης (Papasotiriou, 2019: 242-243).

Περαιτέρω, η ουκρανική κρίση και η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, συνέβαλαν επίσης στην όξυνση των σχέσεων μεταξύ Αμερικής και Ρωσίας, με τη πρώτη να επιβάλει κυρώσεις στη τελευταία. Η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ουκρανία, παρήγαγαν ευφορία στο εσωτερικό της Ρωσίας, ενισχύοντας την αίσθηση της Μεγάλης Δύναμης, εντούτοις είναι αμφισβητήσιμο το εάν η συνέχιση των επιχειρήσεων στα ανατολικά σύνορα της Ουκρανίας θα εξυπηρετήσουν μακροπρόθεσμα τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα (Papasotiriou, 2019: 242-243), χωρίς κάποιο περαιτέρω κόστος. Τελευταίο και εξίσου σημαντικό σημείο επιδείνωσης των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Ηνωμένων Πολιτειών, αποτέλεσε η ρωσική επέμβαση στις αμερικανικές εκλογές του 2016 (Κεφάλαιο 4^ο).

Κατά συνέπεια, η επιδείνωση των σχέσεων της Ρωσίας με τον Δυτικό κόσμο, με αποκορύφωμα την ουκρανική κρίση και τη προσάρτηση της Κριμαίας, είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω στροφή της Ρωσίας προς το μη δυτικό κόσμο και ειδικότερα προς την Ασία, στη σύσφιξη των σχέσεων με τη Κίνα, καθώς και προς τη Μέση Ανατολή για την ενίσχυση του περιφερειακού της ρόλου.

Ασία: Κίνα

Σύμφωνα με τη Προσέγγιση της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής του 2016 (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2016) στα πλαίσια του αναδυόμενου πολυπολικού διεθνούς συστήματος η διεθνής ισορροπία ισχύος, μετατοπίζεται προς την περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη σημασία που αποδίδεται στη περιοχή, καθώς και την απομάκρυνση από τη Δύση.

Η Μόσχα παρουσιάζεται στην Ασία ως μείζων παίκτης, συμμετέχοντας στις πολυμερείς ασιατικές οργανώσεις, όπως το Φόρουμ Οικονομικής Συνεργασίας Ασίας – Ειρηνικού από το 1998, ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης από το 2001, χώρες BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Νότια Αφρική), από το 2009 (Papp, 2020: 29), καθώς και στην Ένωση Κρατών Νότιο-Ανατολικής Ασίας (ASEAN). Βάσει της προαναφερθείσας Προσέγγισης (2016), η Ρωσία αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην ενδυνάμωση των ανωτέρω πολυμερών οργανώσεων, σε συνδυασμό με τις δικές της ενοποιητικές πρωτοβουλίες, όπως η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση για την οικονομική ενοποίηση και ο Οργανισμός Συμφωνίας Συλλογικής Ασφάλειας, για την ασφάλεια (Trenin, 2016: 19).

Σε διακρατικό επίπεδο, σημαντική αποτελεί η στροφή της Ρωσίας προς τη Κίνα. Η τελευταία, αποτελεί τον μεγαλύτερο ασιατικό γείτονα και εμπορικό εταίρο της Ρωσίας. Η διατήρηση καλών σχέσεων με τη Κίνα είναι ζωτική, αφενός για την συνοριακή σταθερότητα και εγγώρια ανάπτυξη της Ρωσίας, και αφετέρου για την αντιμετώπιση των δυτικών κυρώσεων και ανάπτυξη κοινών εξωτερικών στρατηγικών, στο βαθμό που οι διεθνείς απαιτήσεις και αντιλήψεις των δύο δρώντων συμβαδίζουν (Tingting & Zhaoyu, 2019: 295). Οι δύο χώρες έχουν κατορθώσει να οριοθετήσουν επιτυχώς τις συνοριακές τους διαφορές και να προωθήσουν σημαντικά τη συνεργασία σε πολιτικούς, οικονομικούς και σε στρατιωτικούς τομείς (Schoen & Kaylan, 2015).

Σε διμερές επίπεδο, οι δύο πλευρές μοιράζονται κοινές αντιλήψεις αναφορικά με το ρόλο τους στη διεθνή τάξη κι αναφορικά με την ανάγκη αποτροπής του δυτικού

παρεμβατισμού. Συγχρόνως, οι δύο δρώντες αντιλαμβάνονται πλήρως τα ζωτικά συμφέροντα έκαστου αποφεύγοντας τη παρέμβαση στις υποθέσεις του άλλου. Σε πολυμερές επίπεδο, οι δύο παίκτες συμμετέχουν στα Ηνωμένα Έθνη, μετά την απόσυρση της Ρωσίας από το G8² (Ομάδα των 8), λόγω των κυρώσεων του 2014, οι δύο χώρες αξιοποιούν το G20 (Ομάδα των 20), ως πλατφόρμα συζήτησης. Συγχρόνως, περιφερειακά οι δύο χώρες συμμετέχουν στους περιφερειακούς οργανισμούς που προαναφέρθηκαν (Tingting & Zhaoyu, 2019: 296-297).

Κομβικό σημείο αποτέλεσε, η απόφαση των δύο κρατών, στις 8 Μαΐου 2015, να υπογράψουν μία κοινή δήλωση για την συνεργασία μεταξύ των δύο μειζόνων πρωτοβουλιών τους, της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης και του κινεζικού Δρόμου του Μεταξιού (Tingting & Zhaoyu, 2019: 297). Η υπογραφή αυτής της συμφωνίας αντανάκλα τη στρατηγική συναίνεση μεταξύ των δύο στην ευρασιατική περιοχή, παρέχοντας πολιτικές εγγυήσεις για την πρόοδο και ανάπτυξη της Ευρασίας.

Εξίσου σημαντική αποτελεί η διάδραση στον οικονομικό και αμυντικό τομέα. Στον οικονομικό τομέα, οι ενεργειακοί και εμπορικοί δεσμοί καθίστανται ιδιαίτερα σημαντικοί για τη ρωσική οικονομία, μετά την επιβολή των δυτικών κυρώσεων. Στον ενεργειακό τομέα, η Κίνα αντιπροσωπεύει μία μεγάλη καταναλωτική ενεργειακή αγορά, η οποία ευνοεί τη Ρωσία ως μεγάλο ενεργειακό προμηθευτή. Στις 21 Μαΐου του 2014 οι δύο χώρες υπέγραψαν μία συμφωνία παροχής φυσικού αερίου τριάντα ετών, αξίας 400 \$ δισεκατομμυρίων (Tingting & Zhaoyu, 2019: 297; Tsygankov, 2016: 248).

Στον αμυντικό τομέα, η σινορωσική συνεργασία καλύπτει κατά τους Tingting & Zhaoyu (2019: 299) τέσσερις τομείς: εμπόριο όπλων, στρατιωτική τεχνολογία, κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και δραστηριότητες ανταλλαγών. Το σύνολο των ελλόγων δεσμών, αντικατοπτρίζει την εμβάθυνση των στρατιωτικών σχέσεων και την ανάπτυξη μίας σχέσης, η οποία παραπέμπει στη «στρατηγική σύμπραξη», αλλά όχι στη συμμαχία (Trenin, 2016: 13). Η Κίνα και η Ρωσία μοιράζονται ένα υψηλό επίπεδο πολιτικής αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας, στη βάση της ισότητας και του κοινού σεβασμού στα μείζονα συμφέροντα έκαστου.

Εντούτοις, το δημογραφικό και δη το οικονομικό κενό μεταξύ τους, τοποθετεί τη Ρωσία σε μία κατώτερη θέση έναντι της Κίνας (Ferrari, 2020: 47). Η οικονομική κρίση του 2008 σήμανε το τέλος της ταχείας οικονομικής ανάπτυξης της Ρωσίας, η

² Πλέον G7.

οποία σε συνδυασμό με τις δυτικές κυρώσεις κατέστησε τη τελευταία εξαιρετικά δυσχερή (Tingting & Zhao, 2019: 309-310), στρέφοντας κατά αυτό τον τρόπο τη Ρωσία προς τη Κίνα. Η αυξημένη εξάρτηση της πρώτης από τη τελευταία, αποτελεί πρόκληση για τα ρωσικά συμφέροντα ειδικά στη περιοχή της Κεντρικής Ασίας, όπου τα συμφέροντα τους συμπίπτουν.

Λόγω της οικονομικής της κατωτερότητας και της επιδείνωσης των σχέσεων με τη Δύση, η Ρωσία είναι ανεκτική προς την επέκταση της κινεζικής οικονομικής επιρροής στη περιοχή (Papasotiriou, 2019). Αυτό, ωστόσο ενέχει μακροπρόθεσμες προκλήσεις στη περίπτωση, αφενός που η επιρροή αυτή μετατοπίζεται και στο αμυντικό επίπεδο, και αφετέρου που δεν μεταβληθεί η κατηφορική πορεία της ρωσικής οικονομίας, η οποία καθιστά την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση, λιγότερο ελκυστική συγκριτικά με την αντίστοιχη κινεζική πρωτοβουλία.

Μέση Ανατολή

Η Μέση Ανατολή αποτελεί ιστορικά μία σημαίνουσα περιοχή για τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα ασφάλειας. Η άνοδος του ριζοσπαστικού Ισλάμ και της τρομοκρατίας, ως αποτέλεσμα των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης (2011-2012), αποτελούσε για τη Ρωσία σημαντική απειλή, καθώς οι περιοχές του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας είναι εκτεθειμένες σε πολιτικές και θρησκευτικές επιρροές από τα κράτη της Μέσης Ανατολής, όπως απέδειξαν και οι τσετσενικοί πόλεμοι (Lund, 2019: 9). Η Ρωσία θεώρησε τις εξεγέρσεις αυτές ως αμερικανική προσπάθεια προώθησης του πολιτικού Ισλάμ στην περιφέρεια της Ρωσίας (Lund, 2019: 7; Roussos, 2019).

Κατά αυτό τον τρόπο, η Μόσχα υπό το πρίσμα των εγχώριων εξελίξεων του 2012, καθώς και των περιφερειακών, επικεντρώθηκε στη Μέση Ανατολή και ειδικότερα στην ανάπτυξη σχέσεων με «κακά» κατά την Αμερική κράτη, στην επιδίωξη της περιφερειακής σταθερότητας και στην ανάπτυξη σχέσεων με τα ενεργειακά κράτη της περιοχής, όπως Σαουδική Αραβία, Αλγερία, Κατάρ και Ιράν, για την εξυπηρέτηση των ρωσικών ενεργειακών συμφερόντων. Ταυτόχρονα, η στροφή της Ρωσίας προς τη Μέση Ανατολή αποσκοπούσε επίσης στην αποφυγή της διεθνούς απομόνωσης, μετά την ουκρανική κρίση το 2014, καθώς και στη βελτίωση της διεθνούς εικόνας και περιφερειακής επιρροής.

Η παρουσία της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι των βασικών στόχων που τέθηκαν για την εξυπηρέτηση των εθνικών

συμφερόντων. Ειδικότερα, η Μέση Ανατολή συνιστά τμήμα του μεγάλου ευρασιατικού χώρου, στα πλαίσια του οποίου η Μόσχα επιζητά την οικοδόμηση ενός ανεξάρτητου κέντρου ισχύος, μακριά από τον αμερικανικό ηγεμονισμό και τη σκιά της Κίνας (Milosevich, 2019: 31).

Κατά αυτό τον τρόπο, με την επέμβαση στη Συρία το 2015 (Κεφάλαιο 4^ο), η Ρωσία έθεσε ως στόχους, την ανοικοδόμηση του στάτους της Μεγάλης Δύναμης, μέσω της προβολής της ως ανεξάρτητου γεωπολιτικού δρώντα και την υποβάθμιση του ρόλου της Αμερικής στη περιοχή, προβάλλοντας τον εαυτό της ως ένα εναλλακτικό ελκυστικό παράδειγμα έναντι του δυτικού φιλελεύθερου παρεμβατισμού (Milosevich, 2019: 38).

Κεφάλαιο 4^ο: Η ρωσική εργαλειοθήκη

Για την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν, η ρωσική ηγεσία αξιοποιεί μία σειρά από εργαλεία που εντάσσονται στην κατηγορία της «σκληρής» και «ήπιας» ισχύος.

Ενότητα 4.1: «Σκληρή ισχύς»: οικονομική και στρατιωτική ισχύς

Τα κυριότερα εργαλεία της ρωσικής σκληρής ισχύος περιλαμβάνουν αρχικά, την οικονομική ισχύ και ειδικότερα οικονομικά εργαλεία όπως η ενέργεια, η πώληση όπλων και η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση ως εργαλείο ενοποίησης του μετασοβιετικού χώρου. Σε δεύτερο βαθμό, η στρατιωτική ισχύς, περιλαμβάνει ως κυριότερα, αλλά όχι αποκλειστικά εργαλεία, τις στρατιωτικές επεμβάσεις στη Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία, καθώς στη Συρία.

4.1.1. Οικονομική ισχύς και εργαλεία

Οικονομική ισχύς

Η Ρωσία είναι εξαιρετικά πλούσια σε φυσικούς πόρους και ένας από τους μεγαλύτερους παγκόσμιους παραγωγούς και εξαγωγείς. Ο πληθυσμός της Ρωσίας είναι 145 εκατομμύρια. Κατά αυτό τον τρόπο, η Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει τη Ρωσία σε μία μεσαία οικονομία βάσει των επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης (Nelson, 2020: 27). Η ρωσική οικονομία περνά από περιόδους πτώσης, ανάπτυξης και στασιμότητας από το 1991.

Η σημασία του πετρελαϊκού τομέα στη ρωσική οικονομία είναι ζωτική και στενά συνδεδεμένη με τη λειτουργία των διεθνών πετρελαϊκών τιμών (Kapustin & Grushevenko, 2019), γεγονός που εξηγεί τη ταχεία ανάπτυξη που σημειώθηκε από το 2000 μέχρι το 2008, ως αποτέλεσμα της ανόδου των τελευταίων. Εντούτοις, το 2009 η παγκόσμια οικονομική κρίση συνέβαλε στη συστολή της ταχείας ανάπτυξης κατά 7,8% (Nelson, 2020: 27). Αν και η οικονομία επανήλθε σχετικά γρήγορα, η Ρωσία παρουσιάζει εκ τότε ήπιους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Το 2014, σημειώνονται δύο δυσμενείς εξελίξεις για τη ρωσική οικονομία: η πτώση των διεθνών πετρελαϊκών τιμών και οι διεθνείς κυρώσεις λόγω προσάρτησης Κριμαίας. Αυτά, συνετέλεσαν σε μία ουσιαστική οικονομική επιβράδυνση και συρρίκνωση της οικονομίας κατά 2% το 2015. Η σταθεροποίηση των διεθνών τιμών συνέβαλε έπειτα στην ανάπτυξη της οικονομίας με ήπιους ρυθμούς κατά τη περίοδο 2016-2019, με μέσο όρο 1,5% (Nelson, 2020: 27). Την άνοιξη του 2020, οι

πετρελαϊκές τιμές επιδεινώθηκαν περαιτέρω, τόσο ως αποτέλεσμα της πανδημίας COVID-19, όσο και της διαμάχης μεταξύ Ρωσίας και Σαουδικής Αραβίας αναφορικά με τα παραγωγικά επίπεδα πετρελαίου (Nelson, 2020: 28). Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το 2020 το ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σημείωσε ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης -3%, το οποίο ανήλθε στο 4,7% το 2021 (International Monetary Fund, 2020). Εντούτοις, σύμφωνα με προβλέψεις του τελευταίου, προβλέπεται μείωση της ετήσιας ανάπτυξης κατά τα επόμενα χρόνια.

Η ενέργεια αποτελεί το πιο σημαντικό τομέα της ρωσικής οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας ένα σημαντικό ποσοστό της αξίας των συνολικών εξαγωγών. Εντούτοις, η Ρωσία δεν αποτελεί έναν οικονομικά ανταγωνιστικό παίκτη στο βαθμό που τα εξαγωγικά της αγαθά περιλαμβάνουν ως επί το πλείστον πρώτες ύλες, ενώ οι εισαγωγές της βιομηχανικά προϊόντα.

Συγχρόνως, η πλειοψηφία του επιχειρηματικού τομέα ανήκει στη κυβέρνηση, αφήνοντας μικρά περιθώρια για τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Κατά αυτό τον τρόπο, το δυσμενές επιχειρησιακό περιβάλλον, καθώς και τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς, καθιστούν τη Ρωσία μη ελκυστική επενδυτική αγορά για τους ξένους επενδυτές (Nelson, 2020: 29-30). Επιπρόσθετα, η ρωσική οικονομία πάσχει από δομικά προβλήματα τα οποία την καθιστούν άκαμπτη και λιγότερο ανταγωνιστική. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, το δημογραφικό πρόβλημα και οι ανεπαρκείς υποδομές αποτελούν εξίσου ουσιαστικές μακροπρόθεσμες προκλήσεις για την οικονομική ανάπτυξη. Κατά αυτό τον τρόπο, η οικονομία της Ρωσίας αποτελεί το κυριότερο ανάχωμα στην ουσιαστική προώθηση των στόχων εξωτερικής πολιτικής, όπως θα φανεί παρακάτω.

Ενέργεια και εμπόριο όπλων

Η ενέργεια και το εμπόριο όπλων αποτελούν δύο χρήσιμα και σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετα εργαλεία, τα οποία αξιοποιούνται ως επί το πλείστον για τη προώθηση των ρωσικών γεωπολιτικών στόχων.

Η ενέργεια, αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο, τόσο για την αποκόμιση οικονομικών κερδών, όσο και για την προβολή γεωπολιτικής υπεροχής (Nelson, 2020: 31-32), γεγονός που καθίσταται σαφές τόσο στις σχέσεις της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και τη Μέση Ανατολή. Όπως προαναφέρθηκε, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά σημαντικό εμπορικό εταίρο ιδιαίτερα στον ενεργειακό τομέα, αποτελώντας σημαντική πηγή οικονομικών εσόδων. Εντούτοις, η Ρωσία αξιοποιεί την ενέργεια και ως εργαλείο άσκησης πολιτικής επιρροής και πίεσης ιδιαίτερα στα

κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, με πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις τις διακοπές προμηθειών το 2006 και 2009 σε βάρος της Ουκρανίας (Προέδρου, 2010). Αντίστοιχα, το 2014, μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας και την επιβολή των δυτικών κυρώσεων, η Ρωσία προέβη σε περικοπές προμηθειών μέσω του αγωγού Yamal, πλήττοντας τη Γερμανία και τη Πολωνία.

Από την άλλη πλευρά στη Μέση Ανατολή, τα ενεργειακά συμφέροντα της Ρωσίας επικεντρώνονται κυρίως στην διασφάλιση των προμηθειών, την απόσπαση επενδύσεων, στην υποκατάσταση των δυτικών απωλειών και στη στενή συνεργασία με τα κύρια πετρελαιοπαραγωγά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία, για τη σταθεροποίηση των πετρελαϊκών τιμών, από τις οποίες εξαρτάται άμεσα η ρωσική οικονομία (Hartwell, 2019: 96; Lund, 2019: 35). Εκτός από τον πετρελαϊκό τομέα, σημαντικός είναι και ο πυρηνικός τομέας, με την ρωσική εταιρία Rosatom, να υπογράφει συμφωνίες με Τουρκία, Ιράν, Αλγερία, Ιορδανία, Τυνησία και Αίγυπτο, για τη κατασκευή πυρηνικών εργοστάσιων (Hartwell, 2019: 97; Lund, 2019: 36).

Αναφορικά με το εμπόριο όπλων, η Ρωσία αποτελεί τον δεύτερο μεγαλύτερο παγκόσμιο προμηθευτή μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες. Σύμφωνα με το SIPRI Yearbook (2020: 12-13), το μερίδιο των ρωσικών εξαγωγών στο παγκόσμιο σύνολο κατά τη περίοδο 2015-2019 ανέρχεται σε 21%. Η Ρωσία αξιοποιεί αυτές τις πωλήσεις, ως επί το πλείστον ως γεωπολιτικό εργαλείο, μέσω του οποίου επιχειρεί να αυξήσει το διεθνές της κύρος, καθιστώντας έτσι τα οικονομικά συμφέροντα κατώτερα από τα πολιτικά (Hartwell, 2019: 97). Η Μέση Ανατολή αποτελεί τον δεύτερο σημαντικότερο προορισμό όπλων, μετά τη Κίνα και την Ινδία (Lund, 2019: 36).

Από το 2000 μέχρι το 2016 το 17,8% των ρωσικών εξαγωγών κατευθύνθηκε προς Αλγερία και Ιράν. Η Αλγερία αποτελεί τον μεγαλύτερο πελάτη της Ρωσίας στη περιοχή, έπειτα ακολουθούν το Ιράν, η Αίγυπτος, το Ιράκ, ενώ από το 2015 προστίθενται και νέοι πελάτες, όπως η Τουρκία, το Κατάρ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, ενώ η Σαουδική Αραβία εξέφρασε επίσης ενδιαφέρον, ως αποτέλεσμα της ρωσικής επέμβασης στη Συρία το 2015 (Hartwell, 2019: 97; Lund, 2019). Χαρακτηριστική περίπτωση πώλησης εξοπλισμών με γεωπολιτικό πρόσημο, αποτέλεσε η πώληση αμυντικών πυραύλων S-400 στη Τουρκία, η οποία αποτελεί παράλληλα σημαίνον μέλος του NATO, γεγονός που προκάλεσε τριγμούς στο εσωτερικό της δυτικής συμμαχίας.

Το Κρεμλίνο, τείνει να αντιμετωπίζει το εμπόριο ως μέσο για την επίτευξη ενός στόχου, και δη για την επέκταση του εμπορίου σε στρατηγικές περιοχές παραγκωνίζοντας ενίοτε τον φιλελευθερισμό, παρά την είσοδο της Ρωσίας στο Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Κατά αυτό τον τρόπο, η Ρωσία τείνει να αξιοποιεί το εμπόριο ως στρατηγικό όπλο για τη προώθηση των βραχυπρόθεσμων πολιτικών οφελών (Hartwell, 2019: 101). Παράλληλα, η Μόσχα δεν διστάζει να προβαίνει σε εμπορικό πόλεμο όταν διακυβεύονται τα γεωπολιτικά της συμφέροντα, βλάπτοντας έτσι την οικονομία και την επιχειρηματικότητα στο εσωτερικό.

Χαρακτηριστική περίπτωση, αποτελεί η αξιοποίηση της πολιτικής «μαστιγίου και καρότου» στον μετασοβιετικό χώρο. Ειδικότερα, η στροφή της Ουκρανίας το 2013 προς τη Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, συνετέλεσε σε ρωσικές κυρώσεις σε βάρος των ουκρανικών προϊόντων, οι οποίες συνοδεύτηκαν έπειτα από ένα δάνειο 15 \$ δισεκατομμυρίων και τη μείωση στη τιμή του φυσικού αερίου κατά 30% (Weitz, 2014: 37-38), για την ένταξη της Ουκρανίας στην Ευρασιατική Ένωση και την αποτροπή της ένταξης της στην ευρωπαϊκή τροχιά, χωρίς ωστόσο ουσιαστικό αντίκρισμα ως αποτέλεσμα των διαδηλώσεων που ξέσπασαν και της προσάρτησης της Κριμαίας.

Συγχρόνως, η Ρωσία τείνει να περιορίζεται στο διακρατικό εμπόριο που διεξάγεται μεταξύ κρατών ή κρατικών βιομηχανιών, παρά μεταξύ επιχειρήσεων (Hartwell, 2019: 106). Κατά συνέπεια, η προώθηση των πολιτικών στόχων σε βάρος των οικονομικών, έχει ως αποτέλεσμα η Ρωσία να παραμένει μία συγκριτικά αδύναμη οικονομική δύναμη, χωρίς ουσιαστικό βάθος για τη συντήρηση των γεωπολιτικών της ελιγμών, γεγονός που δημιουργεί σημαντικά ερωτήματα αναφορικά με το μέλλον της εξωτερικής της πολιτικής.

Ευρασιατική ενοποίηση

Η Ρωσία ως μία ηπειρωτική δύναμη ευρισκόμενη μεταξύ δύο ηπείρων, πρέπει να διατηρεί μία ελευθερία κινήσεων για την εφαρμογή των εγχώριων και διεθνών πολιτικών της. Για την επίτευξη των τελευταίων, η Ρωσία πρέπει να καταστεί ανεξάρτητος κυρίαρχος δρών, επιβεβαιώνοντας τη θέση της ως Μεγάλης Δύναμης σε διεθνές επίπεδο και δη στον μετασοβιετικό χώρο, ως αποκλειστικής σφαίρας επιρροής (Blank, 2014: 16). Σε αυτό αποσκοπούσε η Ευρασιατική ενοποίηση, με την οικοδόμηση της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης και του Οργανισμού Συνεργασίας Συλλογικής Ασφάλειας (Bassin & Pozo, 2017: 163). Αναλυτικά, η Ευρασιατική ενοποίηση εξυπηρετεί κατά τον Blank (2014: 21) τρεις στόχους:

Πρώτον, αποτελεί αντίβαρο στις ευρωπαϊκές προσπάθειες προσέλκυσης του μετασοβιετικού χώρου, δεύτερο, συντελεί στη προβολή ως ανεξάρτητο κέντρο ισχύος στον αναδυόμενο πολυπολικό κόσμο, καθώς στο περιορισμό της επιρροής άλλων δρώντων μεταξύ των οποίων και η Κίνα.

Η εν λόγω διαδικασία ξεκίνησε από το 2010 με τη δημιουργία της Τελωνιακής Ένωσης μεταξύ Ρωσίας, Λευκορωσίας και Καζακστάν, του Κοινού Οικονομικού Χώρου το 2012 και τελικώς με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση το 2015, στην οποία προστεθήκαν η Αρμενία (2014) και η Κιργιζία (2015) (Ferrari, 2020: 34). Το μεγαλύτερο μειονέκτημα της εν λόγω διαδικασίας ήταν η μη συμπερίληψη της Ουκρανίας. Η τελευταία, κατέστησε την ενοποιητική διαδικασία λιγότερο ελκυστική ιδιαίτερα στο πολιτικό επίπεδο, για τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής, με τα περισσότερα να συμμετέχουν διστακτικά στην οικονομική ενοποίηση (Toal, 2017: 211). Συγχρόνως, η είσοδος οικονομικά και πολιτικά αδύναμων και εξαρτώμενων από τη Ρωσία κρατών, συνετέλεσε στη δημιουργία ασύμμετρων σχέσεων, με τη Ρωσία να συνιστά το ουσιαστικό κέντρο βάρους (Ferrari, 2020: 34).

Παράλληλα, τα οικονομικά προβλήματα της Ρωσίας ασκούν επίσης αντίκτυπο στην Ευρασιατική Ένωση, όπως φάνηκε το 2015-2016, λόγω των δυτικών κυρώσεων, καθιστώντας κατά αυτό τον τρόπο την Ένωση μη ελκυστικό οικονομικό πόλο προσέλκυσης (Bassin & Pozo, 2017: 170-171). Κατά συνέπεια, η Μόσχα δεν διαθέτει τα οικονομικά μέσα και τη πολιτική επιρροή για τη προσέλκυση των κρατών της περιοχής, γεγονός που στρέφει τη πολιτική ηγεσία στη χρήση του πειθαναγκασμού, όπως φάνηκε στη περίπτωση της Γεωργίας (2008) και στη περίπτωση της Ουκρανίας (2014) (Charap, κ.ά., 2021: 63).

4.1.2. Στρατιωτική ισχύς και στρατιωτικά εργαλεία

Στρατιωτική ισχύς

Παρά τις χαμηλές οικονομικές προσδοκίες, η στρατιωτική ισχύς της Ρωσίας παρουσίασε σημαντική ανάπτυξη μετά το 2008. Εκ τότε, η Ρωσία προωθεί ένα μείζον πρόγραμμα στρατιωτικών μεταρρυθμίσεων και εκσυγχρονισμού, το οποίο ήταν σε μεγάλο βαθμό προϊόν των μειονεκτημάτων των στρατιωτικών δυνάμεων στο πόλεμο της Γεωργίας (2008) (Monaghan, 2016: 22; Kofman, 2019: 10). Παράλληλα, στα πλαίσια του εν λόγω προγράμματος, πραγματοποιούνται ετησίως μείζονες στρατιωτικές ασκήσεις οι οποίες καλύπτουν όλα τα επίπεδα (τακτικό, επιχειρησιακό

και στρατηγικό), συντελώντας στην ουσιαστική εξέλιξη των ενόπλων δυνάμεων, καθώς και στη προβολή της ρωσικής ισχύος (Monaghan, 2016: 25; Kofman, 2018).

Η στρατιωτική ανασυγκρότηση πηγάζει κατά τον Gorenburg (2018: 11), μέσα από τέσσερα βασικά κίνητρα: «το στάτους της Μεγάλης Δύναμης, η κυριαρχία, η αυτοκρατορική κληρονομιά και ο πολυμερισμός». Στη βάση των συγκεκριμένων κινήτρων που αναλύθηκαν και προηγουμένως, η στρατιωτική ισχύς συνιστά για τη ρωσική ηγεσία επιδίωξη και μέσο για την επίτευξη των στόχων και συμφερόντων. Σύμφωνα με το SIPRI Yearbook (2019, 2020), η Ρωσία κατέχει τέταρτη θέση στις αμυντικές δαπάνες διεθνώς μετά την Αμερική, τη Κίνα και την Ινδία, με τις αμυντικές της δαπάνες να αυξάνονται κατά το 2019 κατά 4,5%, συγκριτικά με το 2018 όταν οι δαπάνες άγγιζαν τα 61,4 \$ δισεκατομμύρια.

Συγχρόνως, στο πυρηνικό επίπεδο, η Ρωσία θέτει επίσης ως προτεραιότητα τον πυρηνικό εκσυγχρονισμό. Εντούτοις, τα πυρηνικά στον 21^ο αιώνα, φέρονται να χάνουν την αποτρεπτική τους ισχύ, λόγω της καταστροφικότητας τους. Ως εκ τούτου, η Ρωσία δίνει παράλληλα έμφαση στην ενίσχυση των συμβατικών αμυντικών της ικανοτήτων, με την ανάπτυξη συστημάτων στρατηγικής μη πυρηνικής αποτροπής, πυρομαχικών υψηλής ακρίβειας, υπερηχητικών πυραύλων και αντιαεροπορικών πυραυλικών αμυντικών συστημάτων (Miron & Thornton, 2021: 5-6). Σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, η Ρωσία αναπτύσσει παράλληλα τεχνικές οι οποίες εμπίπτουν στις τακτικές του «υβριδικού πολέμου», με χαρακτηριστική περίπτωση εφαρμογής τους τη Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία.

«Δόγμα Gerasimov» και υβριδικός πόλεμος στην Ουκρανία

Το 2013 ο Στρατηγός και Αρχηγός του ρωσικού Στρατιωτικού Επιτελείου, Βαλέρι Γκεράσιμοβ, περιέγραψε στο άρθρο «Η Αξία της Επιστήμης στην Προνοητικότητα», στο περιοδικό “Military- Industrial Courier”, τη μεταβαλλόμενη φύση του πολέμου στο σύγχρονο κόσμο (Marangé, 2019: 54). Το εν λόγω άρθρο είναι γνωστό ως το «Δόγμα Gerasimov» για τον ασύμμετρο ή και υβριδικό πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το εν λόγω Δόγμα τα όρια μεταξύ πολέμου και ειρήνης στο σύγχρονο κόσμο καθίστανται ισχνά, με τον πόλεμο να μην κηρύσσεται πλέον. Κατά αυτό το τρόπο, στο σύγχρονο περιβάλλον αυξάνεται η σημασία της αξιοποίησης των μη στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη των πολιτικών και στρατηγικών στόχων (Galeotti, 2014).

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν, η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ουκρανία. Η προσάρτηση της Κριμαίας επιτεύχθηκε με την αποστολή των ρωσικών ειδικών δυνάμεων (little green men), χωρίς εθνόσημο, με αποτέλεσμα την αδυναμία προσδιορισμού της ταυτότητας των δρώντων, γεγονός που παρείχε στους τελευταίους τη δυνατότητα κατάληψης των κυβερνητικών κτιρίων, χωρίς την αξιοποίηση ουσιαστικών συμβατικών μέσων.

Συγχρόνως, στην Ανατολική Ουκρανία, η αξιοποίηση των «συμπατριωτών» (sootchestviniki), ως αντιπροσώπων (proxies), συντελεί στην επέμβαση της Ρωσίας στη διαμάχη και έπειτα στη παράταση και μετατροπή της σε «παγωμένη σύγκρουση» (frozen conflict), με στόχο τη δημιουργία τετελεσμένων δεδομένων. Η Ανατολική Ουκρανία, δεν αποτελεί μοναδικό παράδειγμα (Beehner, κ.ά., 2018: 31-32).

Άλλες περιπτώσεις αποτελούν, η απόσχιση Αμπχαζίας και Νότιας Οσσετίας από τη Γεωργία το 2008, η Υπερδνειστερία από τη Μολδαβία μετά το 1991, και το Ναγκόρνο Καραμπάχ μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν. Όλες οι περιπτώσεις, αποσκοπούν στην αποτροπή της ένταξης των χωρών του εγγύς εξωτερικού στη δυτική τροχιά και στη διατήρηση της ρωσικής επιρροής. Παράλληλα στα πλαίσια των ανωτέρω διαμαχών, η Ρωσία παρουσιάζεται ως βασικό μέρος των διαπραγματεύσεων, χωρίς να φαίνεται ως εμπλεκόμενο μέρος των διαμαχών, γεγονός που την απαλλάσσει από διεθνείς υποχρεώσεις, ενισχύοντας παράλληλα το διεθνές κύρος της στις διαπραγματεύσεις (Start & Cornell 2014: 74).

Η Ρωσία προβαίνει σε μία ανεπτυγμένη μορφή υβριδικού πολέμου στην Ουκρανία από το 2014, στηριζόμενη σε μεγάλο βαθμό στον πόλεμο των πληροφοριών, γνωστός και ως «αντανακλαστικός έλεγχος» (reflexive control). Οι ρίζες του τελευταίου εντοπίζονται στις σοβιετικές πρακτικές και αποσκοπούν στον αποσυντονισμό και τη σύγχυση ενός ισχυρότερου αντιπάλου, με στόχο την επίτευξη της παθητικότητας του. Κατά την Snegonaya (2015: 7), τα συστατικά στοιχεία του αντανακλαστικού ελέγχου στη Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία είναι τα εξής:

- Επιχειρήσεις άρνησης και απάτης, με στόχο την απόκρυψη της παρουσίας των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων
- Απόκρυψη ρωσικών στόχων
- Άρνηση της εμπλοκής των ρωσικών δυνάμεων στη διαμάχη, για τη διατήρηση επιφανειακής νομιμότητας των ρωσικών δράσεων
- Απειλή χρήσης στρατιωτικής και πυρηνικής ισχύος

- Διαμόρφωση αφηγήματος της ουκρανικής διαμάχης μέσω των επίσημων και κοινωνικών μέσων δικτύωσης

Παρά την επιτυχία που σημείωσε με τη προσάρτηση της Κριμαίας, η Ρωσία δεν κατόρθωσε να μεταφράσει τα στρατηγικά πλεονεκτήματα του υβριδικού πολέμου σε μείζονες και βιώσιμες επιτυχίες στην Ανατολική Ουκρανία, λόγω της αδυναμίας ουσιαστικής κάλυψης των ρωσικών επιχειρήσεων και κατά αυτό τον τρόπο της ανάδειξης της ρωσικής εμπλοκής. Κύριος στόχος στη περιοχή, αποτελεί η ομοσπονδοποίηση της Ουκρανίας ή η παροχή ειδικού νόμιμου στάτους στις περιοχές που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των αυτονομιστών (Snegovaya, 2015: 9).

Εντούτοις οι ανωτέρω επιχειρήσεις, συνέβαλαν αφενός στη περαιτέρω απομάκρυνση της Ουκρανίας στρέφοντας την στην αναζήτηση δυτικής βοήθειας, ενισχύοντας παράλληλα το αντιρωσικό αίσθημα του ουκρανικού λαού, και αφετέρου στην επιβολή των δυτικών κυρώσεων οι οποίες βλάπτουν τη ρωσική οικονομία.

Συριακή επέμβαση

Όπως προαναφέρθηκε, οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης αποτέλεσαν παράγοντες αστάθειας και περιφερειακής απειλής για τη Ρωσία. Αυτό, ώθησε τη τελευταία ιδιαίτερα μετά την κρίση της Κριμαίας (2014), στην επέμβαση στη Συρία (2015), με στόχο την παράλληλη εκμετάλλευση του κενού ισχύος λόγω της απροθυμίας της δυναμικής επέμβασης της Αμερικής. Οι κυριότεροι στόχοι της ρωσικής επέμβασης αποτέλεσαν, η αποτροπή αλλαγής του συμμαχικού καθεστώτος Άσαντ στη Συρία, η αποφυγή διεθνούς απομόνωσης ως αποτέλεσμα της Κριμαίας, με στόχο την ενίσχυση του περιφερειακού ρόλου της Ρωσίας στην Μέση Ανατολή και η αποδοχή από τις Ηνωμένες Πολιτείες του ρόλου της Ρωσίας ως νόμιμου εταίρου στην επίλυση των περιφερειακών κρίσεων (Roussos, 2019: 353; Miron & Thornton, 2021).

Συγχρόνως, η συριακή επέμβαση εξυπηρετεί και την ενίσχυση της στρατηγικής αποτροπής της Ρωσίας. Ειδικότερα, η Συρία παρείχε πρόσφορο έδαφος για τη δραστηριοποίηση των ενόπλων δυνάμεων σε ένα περίπλοκο επιχειρησιακό περιβάλλον, συντελώντας στην βελτίωση της κινητοποίησης και των ικανοτήτων, καθώς και στη δοκιμή νέων στρατηγικών όπλων. Η επιτυχής αναπαράσταση των τελευταίων υπήρξε σημαντική από οικονομικής και γεωπολιτικής άποψης για τη προσέλκυση πελατών στη περιοχή (Miron & Thornton, 2021: 9-10), αλλά και ως αποτρεπτικός παράγοντας έναντι του NATO. Κατά αυτό τον τρόπο, η διατήρηση του Άσαντ και της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στην ναυτική βάση Tartus και στην

εναέρια βάση Khmeimim, παρέχει στη Ρωσία σημαίνον στρατιωτικό και διπλωματικό πλεονέκτημα στη Μέση Ανατολή.

Εντούτοις, η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία δεν φέρεται να εγγυάται τη μακροπρόθεσμη πολιτική επιρροή, γεγονός που οφείλεται ως επί το πλείστον στην υποτυπώδη ρωσική οικονομία, η οποία συνιστά τροχοπέδη για την περαιτέρω οικονομική διεύρυνση της στη περιοχή, την ανάληψη του κόστους της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης της χώρας, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη οικονομική παρουσία της Κίνας στην περιοχή. Κατά αυτό τον τρόπο, η πολιτική του πολυμερισμού της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή (Roussos, 2019), συμβάλλει στη βραχυπρόθεσμη πολιτική επιρροή της (Milosevich, 2019: 47), παρά σε μακροπρόθεσμα στρατηγικά οφέλη.

Ενότητα 4.2: Η ρωσική «ήπια ισχύς» και τα εργαλεία ήπιας ισχύος

4.2.1. Μίμηση, περιορισμός, επινόηση

Για τη ρωσική ηγεσία, η ήπια ισχύς αποτελεί τμήμα της σκληρής ισχύος, συμπεριλαμβάνοντας ένα ευρύ σύμπλεγμα εργαλείων και μεθόδων για την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής (Van Herpen, 2016: 49). Βασικά συστατικά της ρωσικής ήπιας ισχύος αποτελούν: η μίμηση, ο περιορισμός και η επινόηση (Van Herpen, 2016: 58; Liaropoulos, 2019: 193).

Η μίμηση, αναφέρεται στην αντιγραφή των δυτικών τακτικών και θεσμών, με τους ρωσικούς «κλώνους» να είναι ωστόσο θεμελιωδώς διαφορετικοί. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν, οι ρωσικές κρατικές Κυβερνητικές Οργανώσεις. Οι ρωσικοί «κλώνοι», περιλαμβάνουν θεσμούς όπως το Ινστιτούτο για την Δημοκρατία και Συνεργασία (2008). Στόχος του, η παρουσίαση της ρωσικής εκδοχής της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στη βάση των παραδοσιακών αξιών.

Παράλληλα, θεσμοί όπως ο “Rossotrudnichestvo” (2009) και ο “Russkiy Mir Foundation”, αποτελούν θεσμοί που έχουν ως στόχο τη διάδοση της ρωσικής κουλτούρας, τόσο στο μετασοβιετικό χώρο, όσο και διεθνώς, απευθυνόμενοι στους Ρώσους, ρωσόφωνους, αλλά και ορθόδοξους πιστούς (Van Herpen, 2016: 62-63). Τα κίνητρα αυτών των θεσμών είναι πολιτικά, καθώς αποσκοπούν στην αξιοποίηση των συγκεκριμένων ομάδων, με στόχο την εδραίωση της ρωσικής περιφερειακής και διεθνούς επιρροής.

Ο περιορισμός, αναφέρεται στο περιορισμό των δυτικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, καθώς και εκείνων που χρηματοδοτούνται από δυτικά κονδύλια. Η συγκεκριμένη μέθοδος αξιοποιήθηκε ευρέως από το 2012, ως αποτέλεσμα των εγχώριων διαδηλώσεων 2011-2012 (Van Herpen, 2016: 67).

Η επινόηση περιλαμβάνει την αξιοποίηση νέων εργαλείων, όπως η αξιοποίηση δυτικών εταιριών “lobbying”, καθώς και think tanks και φόρουμ (Van Herpen, 2016: 79; Liaropoulos, 2019). Η αξιοποίηση των δυτικών εταιριών αποσκοπεί στην άσκηση επιρροής των δυτικών ελίτ αναφορικά με τη στάση τους στις ρωσικές δράσεις. Παράλληλα, το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα φόρουμ αποτελεί το «Κλαμπ Συζήτησης Valdai». Το τελευταίο ξεκίνησε από το 2004, συντελώντας στην ανάπτυξη του διεθνούς διαλόγου. Κατά τον Van Herpen (2016: 95), το Valdai εξυπηρετεί τρεις στόχους: «τη δημιουργία καλής θέλησης στους δυτικούς κύκλους, τη διασύνδεση της ρωσικής ελίτ με τους δυτικούς ηγέτες κοινής γνώμης, ενώ αποτελεί πρόσφορο δοκιμαστικό έδαφος για πρωτοβουλίες εξωτερικής πολιτικής».

4.2.2. Προπαγάνδα, Ορθόδοξη Εκκλησία, επιχειρήσεις πολιτικής επιρροής

Προπαγάνδα

Στα εργαλεία της ρωσικής ήπιας ισχύος εντάσσονται επίσης, η ανοιχτή και συγκαλυμμένη προπαγάνδα.

Στα κυριότερα εργαλεία της προπαγάνδας εντάσσονται (Van Herpen, 2016: 94):

- Διασπορά της ρωσικής κρατικής προπαγάνδας άμεσα στο εξωτερικό μέσω ξένων καναλιών και διαδικτύου
- Έμμεσα μέσω των δυτικών μέσων ενημέρωσης
- Αγορές δυτικών εφημερίδων
- Κοινωνικά δίκτυα, ιστοσελίδες, blogs και φόρουμ συζητήσεων υπέρ της Ρωσίας
- Αξιοποίηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας

Ορθόδοξη Εκκλησία

Η Ορθόδοξη Εκκλησία, εξυπηρετεί τα ρωσικά συμφέροντα και τους στόχους της πολιτικής ηγεσίας, στα πλαίσια του «πλουτινικού» “raison d’etat”. Για τον Πούτιν, η Εκκλησία αποτελεί ένα εργαλείο ηθικής και πνευματικής αναγέννησης το οποίο αποσκοπεί στην ανοικοδόμηση του χαμένου στάτους της Μεγάλης Δύναμης. Η ρωσική Εκκλησία λειτουργεί, τόσο ως πνευματικός παράγοντας όσο και ως πολιτισμικός, συντελώντας στην εθνική ενοποίηση (Van Herpen, 2016: 195 και 217, Massavetas, 2019).

Η επίκληση του «Ρωσικού Κόσμου» (Russkiy Mir), αποτέλεσε στόχο παγκόσμιας ιδεολογικής επιρροής μετά το τέλος του κομμουνισμού. Ειδικότερα, τόσο ο σοβιετικός κομμουνισμός, όσο και η ρωσική Ορθοδοξία μοιράζονται κοινές αντιλήψεις, όπως ο εθνικισμός, ο ιμπεριαλισμός, ο συντηρητισμός και η απέχθεια προς τη δυτική δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά αυτό τον τρόπο, η Εκκλησία ενισχύει ταυτόχρονα τον παράγοντα της εθνικιστικής συντηρητικής ιδεολογίας (Van Herpen, 2016: 218). Η συγκεκριμένη ιδεολογία δεν διαθέτει την εμβέλεια του κομμουνισμού, έχοντας κατά αυτό τον τρόπο ως επίκεντρο τη ρωσική διασπορά, στον μετασοβιετικό χώρο και ευρύτερα. Ωστόσο, το αυτοκέφαλο της Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας, τόνισε τη θρησκευτική και τη πολιτική διαίρεση, μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, πλήττοντας τα συμφέροντα της πρώτης (Kalb, 2015: 163).

Επιχειρήσεις πολιτικής επιρροής

Στις επιχειρήσεις πολιτικής επιρροής εντάσσονται οι ρωσικές επεμβατικές δράσεις στις δυτικές κοινωνίες. Χαρακτηριστική περίπτωση, αποτελεί η υποστήριξη Πούτιν προς τα δεξιά λαϊκιστικά κόμματα της Ευρώπης, τα οποία μοιράζονται τις ίδιες συντηρητικές αντιλήψεις και είναι πιο φιλικά προς τη Ρωσία, όπως το κόμμα του Βίκτωρ Ορμπάν στην Ουγγαρία, και το κόμμα της Μαρί Λε Πεν στη Γαλλία (Galeotti, 2017: 1; McFaul, 2020: 112).

Ωστόσο, η πιο πρωτοφανής επιχείρηση αποτέλεσε η ρωσική επέμβαση στις αμερικανικές εκλογές του 2016. Κατά τον Papasotiriou (2019: 249-250), οι λόγοι επέμβασης ήταν τρεις: «Πρώτον, ο Πούτιν ήταν πεπεισμένος ότι οι εγχώριες διαδηλώσεις 2011-2012, ήταν προϊόν μίας αμερικανικής πολιτικής επιχείρησης που αποσκοπούσε στην ανατροπή του καθεστώτος. Η επέμβαση αποσκοπούσε στην αποτροπή της ανάδειξης της «αντιρωσικής» Κλίντον. Δεύτερο, ο Πούτιν θεωρούσε τον Τράμπ πιο φιλορώσο, στο βαθμό που μοιραζόταν κοινές αυταρχικές αντιλήψεις, περιφρονώντας παράλληλα δυτικούς θεσμούς όπως το NATO. Τρίτο, η ρωσική επέμβαση αποσκοπούσε στην όξυνση της αμερικανικής πολιτικής πόλωσης, με στόχο την υποβάθμιση της αμερικανικής δημοκρατίας» (McFaul, 2018, 2020). Κατά αυτό τον τρόπο, η υπονόμευση της τελευταίας την καθιστούσε λιγότερο ελκυστική διεθνώς, αλλά και για τον ρωσικό κόσμο.

Παρά την επιτυχία ως έναν βαθμό της συγκεκριμένης επιχείρησης, οι επιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα αρνητικές, καθώς συνετέλεσαν στην επιβολή

περαιτέρω οικονομικών κυρώσεων σε συνδυασμό με τις ήδη υφιστάμενες, καθώς και στην υιοθέτηση από τη πλευρά του NATO αντιρωσικής στάσης, συντελώντας στην περαιτέρω όξυνση του ανταγωνισμού στην Ευρώπη. Τελευταία, αλλά εξίσου σημαντική ήταν η αύξηση της ρωσικής εξάρτησης από τη Κίνα ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, γεγονός που ενδέχεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο μακροπρόθεσμα για τα ρωσικά συμφέροντα (Papastiriu, 2019: 252).

Συμπεράσματα: Αξιολόγηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής

Η ρωσική υψηλή στρατηγική δύναται να αξιολογηθεί στη βάση πέντε κριτηρίων (Παπασωτηρίου, 2000: 33-34): καταλληλότητα, εσωτερική συνοχή, αποδοτικότητα, συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων, αντοχή σε σφάλματα.

Η καταλληλότητα αναφέρεται στην ανάγκη προσαρμογής της υψηλής στρατηγικής στη βάση των αναδυομένων ευκαιριών και απειλών που πηγάζουν από το εγχώριο και διεθνές περιβάλλον. Η απειλή της καθεστωτικής αλλαγής, που είναι διαρκώς παρούσα στο θυμικό και στους σχεδιασμούς της ρωσικής ηγεσίας από το 2000, με αποκορύφωμα τις διαδηλώσεις του 2011-12, σε συνδυασμό με τις περιφερειακές και διεθνείς απειλές της περιόδου, παρείχαν στη τελευταία, αφενός την ευκαιρία της ενίσχυσης της εγχώριας αυταρχικής διακυβέρνησης, και αφετέρου την υιοθέτηση μίας ενεργούς στάσης στο διεθνές περιβάλλον.

Εντούτοις, παρά την εσωτερική ανάκαμψη των πρώτων ετών, οι συνεχιζόμενες προκλήσεις εγχώριας ανάπτυξης δύνανται να βλάψουν μακροπρόθεσμα τις προσπάθειες διαμόρφωσης των επιθυμητών εξωτερικών συνθηκών (Kortunov & Utkin, 2017), απαραίτητων για τη διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας. Παράλληλα, η έμφαση στο δυτικό κόσμο ως μείζονα πρόκληση και απειλή, συντελεί στην αυξημένη εξάρτηση από τη Κίνα, γεγονός που επίσης αποτελεί μακροπρόθεσμα σημαντική πρόκληση.

Η εσωτερική συνοχή, αναφέρεται σε πτυχές της υψηλής στρατηγικής οι οποίες αλληλοϋποστηρίζονται χωρίς να δημιουργούν βάρος στις επιμέρους. Για την επίτευξη των στόχων της, η Ρωσία απέδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος. Η προτεραιότητα στην αμυντική βιομηχανία, συνδέεται συγχρόνως με την ανάγκη κάλυψης των εγχώριων αναπτυξιακών προβλημάτων (Starr, 2020).

Ωστόσο, η διατήρηση και μη επίλυση των τελευταίων συντελεί στην υπονόμηση, τόσο της εσωτερικής νομιμοποίησης, ως αποτέλεσμα της εντεινόμενης κοινωνικής δυσαρέσκειας, όσο και της προώθησης των στόχων στο εξωτερικό. Συγχρόνως, ο τρόπος αξιοποίησης των οικονομικών και στρατιωτικών εργαλείων για την επίτευξη γεωπολιτικών στόχων, υποβαθμίζει την επιρροή της Ρωσίας, ιδιαίτερα στον μετασοβιετικό χώρο, ο οποίος αντιλαμβάνεται τις ρωσικές προσπάθειες ως υπονομευτικές της κυριαρχίας των επιμέρους κρατών, αποτρέποντας έτσι την εδραίωση και επικράτηση της ρωσικής επιρροής.

Η αποδοτικότητα αναφέρεται στη σχέση μεταξύ κόστους και οφέλους κατά τη προώθηση των στόχων της στρατηγικής. Η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ουκρανία, συνέβαλαν στην προσωρινή αποτροπή της ένταξης της Ουκρανίας στο NATO. Ωστόσο, η συνέχιση της κρίσης στα ανατολικά σύνορα και της ρωσικής ανάμιξης, συντελεί αφενός στη διατήρηση των κυρώσεων σε βάρος της Ρωσίας, και αφετέρου στον περαιτέρω εναγκαλισμό της Ουκρανίας από τους δυτικούς θεσμούς, ενισχύοντας το αίσθημα ανασφάλειας της Ρωσίας, καθώς και τη πιθανότητα μίας ένοπλης σύγκρουσης μεταξύ της τελευταίας και του NATO στη περιοχή, αυξάνοντας έτσι το κόστος της συνέχισης της διαμάχης (Schmidt, 2020). Συγχρόνως, η επέμβαση της Ρωσίας στις αμερικανικές εκλογές του 2016, συνέβαλε στην επιβολή κυρώσεων και στην εστίαση του NATO προς τη Ρωσία ως κύρια πρόκληση στην Ευρώπη, γεγονός που αυξάνει περαιτέρω το κόστος των ρωσικών προσπαθειών.

Ο συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων, αναφέρεται στην ανάγκη ισορροπίας μεταξύ των δύο. Το βασικό μειονέκτημα στη προώθηση των ρωσικών στόχων αποτελούν οι χαμηλές οικονομικές ικανότητες και η επιθετική ενίοτε αξιοποίηση των οικονομικών εργαλείων. Ειδικότερα, οι στόχοι της Ρωσίας επισκιάζονται, αφενός από την αδυναμία της οικονομικής ανάπτυξης, και αφετέρου την αξιοποίηση εργαλείων όπως η ενέργεια και το εμπόριο, ως εργαλείων άσκησης πολιτικής πίεσης και επιρροής, γεγονός που συμβάλει σε βραχυπρόθεσμα πολιτικά αποτελέσματα, χωρίς ωστόσο μακροπρόθεσμα πολιτικά ή οικονομικά οφέλη. Παράλληλα, η αξιοποίηση της ήπιας ισχύος για την υποβάθμιση της δυτικής τάξης και των δυτικών θεσμών, αντανάκλα την αδυναμία των εργαλείων σκληρής ισχύος για την επίτευξη του εν λόγω στόχου.

Η αντοχή στα σφάλματα, αναφέρεται στην ικανότητα απορρόφησης των αρνητικών συνεπειών, σφαλμάτων και κακοτυχιών χωρίς απαγορευτική για τη στρατηγική ζημιά. Η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιχειρήσεις στην Ανατολική Ουκρανία, είχαν ως αποτέλεσμα την επιβολή κυρώσεων στη Ρωσία, οι οποίες έβλαψαν την ρωσική οικονομία, σε συνδυασμό με την αστάθεια των διεθνών πετρελαϊκών τιμών. Παρά ταύτα, η Ρωσία κατόρθωσε να απορροφήσει τους συγκεκριμένους κλυδωνισμούς χωρίς να εκτροχιαστεί πλήρως η κατάσταση.

Εντούτοις, ο συνεχιζόμενος ανταγωνισμός με τη Δύση, τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, σε συνδυασμό με την αστάθεια του διεθνούς περιβάλλοντος ενέχουν μακροπρόθεσμα τη πρόκληση της ανάδυσης

απαγορευτικών προβλημάτων. Παράλληλα, παρά το θετικό κλίμα στο εσωτερικό μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας, η συνέχιση των εγχώριων προβλημάτων, ενδέχεται να επιτείνει τη κοινωνική δυσαρέσκεια, με κίνδυνο την ανάδυση πολιτικών ή και κοινωνικών κρίσεων. Ως εκ τούτου, τίθενται ουσιαστικά ερωτήματα αναφορικά με το εάν η αντοχή της ρωσικής στρατηγικής στα κόστη, στα σφάλματα και στις κακοτυχίες είναι πραγματικά βιώσιμη, υπό το πρίσμα των εγχώριων αναπτυξιακών προβλημάτων και της υψηλής αστάθειας του διεθνούς περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφία και πηγές

Πρωτογενείς πηγές

Κυβερνητικά έγγραφα:

Военная доктрина Российской Федерации (2014), 26 декабря. (rus.) Διαθέσιμο στο: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> [Πρόσβαση: 18 Σεπτεμβρίου 2021].

Лавров, С. В. (2016) *Статья Министра иностранных дел России: Историческая перспектива внешней политики России*, Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, 3 марта. (rus.) Διαθέσιμο στο: [Sergey Lavrov's article "Russia's Foreign Policy: Historical Background" for "Russia in Global Affairs" magazine, March 3, 2016 - News - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation \(mid.ru\)](#) [Πρόσβαση: 27 Νοεμβρίου 2021].

Призидент России (2005) *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, 25 апреля. (rus.) Διαθέσιμο στο: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931> [Πρόσβαση: 14 Δεκεμβρίου 2021].

Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года N 683 “О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”. (rus.) Διαθέσιμο στο: [Стратегия национальной безопасности Российской Федерации — Российская газета \(rg.ru\)](#) [Πρόσβαση: 25 Σεπτεμβρίου 2021].

The Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation (2016) *Approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin: Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, November 30. Διαθέσιμο στο: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 [Πρόσβαση: 25 Σεπτεμβρίου 2021].

Στατιστικά στοιχεία:

International Monetary Fund (2020) *Real GDP Growth: Russian Federation*, [online]

Διαθέσιμο στο:

https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/RU

[S](#) [Πρόσβαση: 10 Δεκεμβρίου 2021].

SIPRI Yearbook (2019) “Armaments, Disarmament and International Security Summary”, *Stockholm International Peace Research Institute*. [Online]

Διαθέσιμο στο: [https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-](https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-08/yb19_summary_eng_1.pdf)

[08/yb19_summary_eng_1.pdf](https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-08/yb19_summary_eng_1.pdf) [Πρόσβαση: 25 Νοεμβρίου 2021].

SIPRI Yearbook (2020) “Armaments, Disarmament and International Security Summary”, *Stockholm International Peace Research Institute*. [Online]

Διαθέσιμο στο: [https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-](https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-06/yb20_summary_en_v2.pdf)

[06/yb20_summary_en_v2.pdf](https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-06/yb20_summary_en_v2.pdf) [Πρόσβαση: 25 Νοεμβρίου 2021].

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Καραγιάννης, Μ. (επιμ.) (2010) *Η Ρωσία Σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κολιόπουλος, Κ. (2008) *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Κυρκιλής, Δ. (2010) «Είναι η Ρωσία μία οικονομία φυσικών πόρων; Οικονομική μετάβαση, οικονομική ανάπτυξη και ο ρόλος του πετρελαίου», στο Καραγιάννης, Μ. (επιμ.) *Η Ρωσία Σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.83-113.

Παπασωτηρίου, Χ. (2000) *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος-11ος αιώνας*. Τέταρτη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Πλατιάς, Α. Γ. (2010) *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*. Έκτη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.

Προέδρου, Φ. (2010) «Η ρωσική ενεργειακή στρατηγική στην Ευρώπη», στο Καραγιάννης, Μ. (επιμ.) *Η Ρωσία Σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 115-147.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Alekseenkova, E. (2020) “Russia First? The New Constitution’s Impact on Domestic and Foreign Policy”, στο Ferrari, A. & Ambrossetti, E. T. (eds.) *Forward to the Past? New/Old Theatres of Russia’s International Projection*. Milano: Ledizioni Ledi Publishing, σελ. 13-32.

Balzacq, T., Dombrowski, P., Reich, C. (eds.) (2019) *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*. UK: Oxford University Press.

Bassin, M. and Pozo, G. (2017) *The Politics of Eurasianism Identity, Popular Culture and Russia’s Foreign Policy*. USA: Rowman & Littlefield International.

Blank, S. (2014) “The Intellectual Origins of the Eurasian Union Project”, στο Starr, S. F. & Cornell, S. E. (eds.) *Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, σελ.14-28.

Chausovsky, E. (2019) “Russia’s identity in the Putin Era”, στο Filis. C. Ed. *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ.1-20.

Colton, T. J. (2016) *Russia: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.

Ferrari, A. & Tafuro, Ambrosetti, E. (eds.) (2020) *Forward to the Past? New/Old Theatres of Russia’s International Projection*. Milano: Ledizioni Ledi Publishing.

Ferrari, A. (2020) “Greater Eurasia. Opportunity or Downsizing for Russia?”, στο Ferrari, A. & Ambrossetti, E. T. (eds.) *Forward to the Past? New/Old Theatres of Russia’s International Projection*. Milano: Ledizioni Ledi Publishing, σελ. 33-47.

- Filis, C. (ed.) (2019) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Kalb, M. (2015) *Imperial Gamble. Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington, D.C: Brookings Institution Press.
- Kappis, V. (2019) “The Rise of a Strategic Spoiler: Russia’s European Security Strategy”, στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 175-190.
- Kapustin, N. O & Grushevenko, D. A. (2019) “A Closer Look at the Russian Petroleum Industry”, στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 203-218.
- Kelley, D. R. (2017) *Russian Politics & Presidential Power. Transformational Leadership from Gorbachev to Putin*. USA: Sage Publications, CQ Press.
- Koppa, M. (2019) “Russia and the EU: From “Strategic Partner” to “Strategic Problem”, στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 255-270.
- Liaropoulos, A. N. (2019) “Russian Information Operations: A Pillar of State Power”, στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 191-202.
- Marangé, C. (2019) “Russia”, στο Balzacq, T., Dombrowski, P., Reich, C., (eds.) *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*. UK: Oxford University Press, σελ. 50-72.
- Massavetas, A. (2019) “Russian Orthodox Church: From Russification Agent to Soft Power Instrument”, στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 99-121.

- McFaul, M. (2018) *From Cold War to Hot Peace, an American Ambassador in Putin's Russia*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Papasotiriou, H. (2019) "US- Russia Relations since 2011: An Escalating Confrontation", στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc, σελ. 239-254.
- Platias, A. G. & Koliopoulos, C. (2009) *Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*. London: Hurst.
- Roussos, S. (2019) "Russia, the Middle East and the International System", στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 348-359.
- Schoen, D. E. and Kaylan, M. (2015) *Return to winter. Russia, China and the New Cold War against America*. New York: Encounter Books.
- Starr, S. F. & Cornell, S. E. (eds.) (2014) *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Starr, S. F. & Cornell, S. E. (2014) "Tactics and Instruments in Putin's Grand Strategy", στο Starr, S. F. & Cornell, S. E. (eds.) *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, σελ. 59-81.
- Taliaferro, J. W., Ripsman, N. M. and Lobell, S. E. (2012) *The Challenge of Grand Strategy: The Great Powers and the Broken Balance between the World Wars*. New York: Cambridge University Press.
- Tingting, Z. & Zhaoyu, G. (2019) "China: An Important Partner of Russia in Influencing the World", στο Filis, C. (ed.) *A Closer Look at Russia and its Influence in the World. Russian political, economic and security issues*. New York: Nova Science Publishers, Inc., σελ. 295-313.

- Toal, G. (2017) *Near Abroad: Putin, the West, And the Contest Over Ukraine and the Caucasus*. New York: Oxford University Press.
- Tsygankov, A. P. (2016) *Russia's Foreign Policy Change and Continuity in National Identity*. Fourth Edition. USA: Rowman & Littlefield.
- Van Herpen, M. H. (2016) *Putin's Propaganda Machine Soft Power and Russian Foreign Policy*. USA: Rowman & Littlefield.
- Waltz, K. N. (1979) *Theory of International Politics*. Philippines: Addison- Wesley Printing Company, Inc.
- Weitz, R. (2014) "The Customs Union and the Eurasian Union: A Primer", στο Starr, S. F. & Cornell, S. E. (eds.) *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, σελ. 29-39.

Ηλεκτρονικές πηγές-άρθρα

- Avey, P. C., Markowitz, J. N. and Reardon, R. J. (2018) "Disentangling Grand Strategy: International Relations Theory and U.S Grand Strategy", *Texas National Security Review*, 2 (1), pp. 1-24. Διαθέσιμο στο : <https://2llqix3cnhb21kcxpr2u9o1k-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/11/TNSR-Vol-2-Issue-1-Avey.pdf> [Πρόσβαση: 20 Σεπτεμβρίου 2021].
- Beehner, L., Collins, L., Ferenzi, S., Person, R. and Brantly, A. (2018) "Analyzing the Russian Way of War: Evidence from 2008 Conflict with Georgia", *Modern War Institute*, 20 March. Διαθέσιμο στο: <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2018/03/Analyzing-the-Russian-Way-of-War.pdf> [Πρόσβαση: 26 Νοεμβρίου 2021]
- Biddle, T. D. (2015) "Strategy and Grand Strategy: What Students and Practitioners need to know", *U.S Army War College Press*, December. Διαθέσιμο στο: <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2374.pdf> [Πρόσβαση: 6 Αυγούστου 2021].

- Brands, H. (2012) “The Promise and the Pitfalls of Grand Strategy”, *U.S Army College, Strategic Studies Institute*, August. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/resrep11597> [Πρόσβαση: 6 Αυγούστου 2021].
- Charap, S., Massicot, D., Priebe, M., Demus, A., Reach, C., Stalczyński, M., Han, E., Lynne, E. D. (2021) “Russian Grand Strategy: Rhetoric and Reality”, *Rand Corporation*. Διαθέσιμο στο: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1145378.pdf> [Πρόσβαση: 27 Νοεμβρίου 2021].
- Franco, M. (2021) “Russian Grand Strategy and how to handle it”, *Egmont Royal Institute for International Relations*, No. 133, pp.1-8. Διαθέσιμο στο: <https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2021/01/spb-133-marc-franco-final-april.pdf?type=pdf> [Πρόσβαση: 10 Απριλίου 2021].
- Galeotti, M. (2014) “The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War”, *In Moscow’s Shadows. Analysis and Assessment of Russian Crime and Security* (blog), 6 July. Διαθέσιμο στο: [The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War | In Moscow's Shadows \(wordpress.com\)](https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2021/01/spb-133-marc-franco-final-april.pdf?type=pdf) [Πρόσβαση: 10 Σεπτεμβρίου 2021].
- Galeotti, M. (2017) “Controlling Chaos: How Russia Manages its Political War in Europe”, *European Council on Foreign Relations*, August. Διαθέσιμο στο: https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR228_-_CONTROLLING_CHAOS1.pdf [Πρόσβαση: 25 Σεπτεμβρίου 2021].
- Gorenburg, D. (2018) “Review of Renz, B. Russia’s Military Revival. Cambridge: Polity”, *Changing Character of War Centre*, Issue, 3, September. Διαθέσιμο στο: <https://russianmilitaryanalysis.files.wordpress.com/2019/01/455fd-russiabrief3.pdf> [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2021].
- Gurganus, J. and Rumer, E. (2019) “Russia’s Global Ambitions in Perspective”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 20 February. Διαθέσιμο στο [Russia’s Global Ambitions in Perspective - Carnegie Endowment for International Peace](https://www.carnegieendowment.org/files/2019-02-20_Russia's_Global_Ambitions_in_Perspective_-_Carnegie_Endowment_for_International_Peace.pdf). [Πρόσβαση: 20 Οκτωβρίου 2021].
- Hartwell, C. A. (2019) “Russian Economic Policy in the MENA Region: A Means to Political Ends”, στο Talbot, V., Lovotti, C. (eds.) *The Role of Russia in the*

- Middle East and North Africa Region. Strategy or Opportunism?, *European Institute of the Mediterranean*, pp. 90-107. Διαθέσιμο στο: https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2019/04/Joint-Policy-Study_12_The-role-of-Russia-in-the-MENA-region.pdf [Πρόσβαση: 28 Νοεμβρίου 2021].
- Jablonsky, D. (2008) “National power”, στο Boone, J. B. (ed.) *Guide to National Security Issues*, Volume I: Theory of war and strategy’, *U.S. Army War College*, pp. 145-161. Διαθέσιμο στο: <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1964.pdf> [Πρόσβαση: 21 Σεπτεμβρίου 2021].
- Kofman M. (2018) “Assessing Vostok- 2018”, *Changing Character of War Centre*, Issue 3, September. Διαθέσιμο στο: <https://russianmilitaryanalysis.files.wordpress.com/2019/01/455fd-russiabrief3.pdf> [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2021].
- Kofman, M. (2019) “The Ogarkov Reforms: The Soviet Inheritance behind Russia’s Military Transformation”, *Changing Character of War Centre*, Issue 5, June. Διαθέσιμο στο: <https://static1.squarespace.com/static/55faab67e4b0914105347194/t/5d22389fe96bd20001128fb6/1562523808889/Russia+Brief+5.pdf> [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2021].
- Kortunov, A. and Utkin, S. (eds.) (2017) “Theses on Russia’s Foreign Policy and Global Positioning (2017-2024)”, *Russian International Affairs Council*, 30 June Διαθέσιμο στο: <https://russiancouncil.ru/en/activity/publications/theses-on-russia-s-foreign-policy-and-global-positioning-2017-2024/> [Πρόσβαση: 25 Οκτωβρίου 2021].
- Lund, A. (2019) “Russia in the Middle East”, *The Swedish Institute of International Affairs*, 2 February. Διαθέσιμο στο: <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2019/ui-paper-no.-2-2019.pdf> [Πρόσβαση: 28 Νοεμβρίου 2021].

- McFaul, M. (2020) “Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy”, *International Security*, 45(2), pp. 95-139, doi: https://doi.org/10.1162/isec_a_00390 [Πρόσβαση: 25 Σεπτεμβρίου 2021].
- Milosevich, M. (2019) “The 2010s: “Grand Strategy” or Tactical Opportunism?”, στο Talbot, V., Lovotti, C. (eds.) *The Role of Russia in the Middle East and North Africa Region. Strategy or Opportunism?*, *European Institute of the Mediterranean*, pp. 30-53. Διαθέσιμο στο: https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2019/04/Joint-Policy-Study_12_The-role-of-Russia-in-the-MENA-region.pdf [Πρόσβαση: 28 Νοεμβρίου 2021].
- Miron, M. & Thornton, R. (2021) “Emerging as the ‘Victor’ (?): Syria and Russia’s Grand and Military Strategies”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 34(1), pp.1-23. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/49489469/Emerging_as_the_Victor_Syria_and_Russia_s_Grand_and_Military_Strategies [Πρόσβαση: 28 Σεπτεμβρίου 2021].
- Monaghan, A. (2016) “Russian State Mobilization: Moving the Country on to a War Footing”, *Chatham House: The Royal Institute of International Affairs*, May. Διαθέσιμο στο: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-05-20-russian-state-mobilization-monaghan-2.pdf> [Πρόσβαση: 20 Οκτωβρίου 2021].
- Nation, R. G. (2008) “National power nation”, στο Boone, J. B., (ed.) *Guide to National Security Issues*, Volume I: Theory of war and strategy, *U.S. Army War College*, pp. 163-174. Διαθέσιμο στο: <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1964.pdf> [Πρόσβαση: 21 Σεπτεμβρίου 2021].
- Nelson, M. R. (2020) “Russia: Domestic Politics and Economy”, *Congressional Research Service*, 9 September. Διαθέσιμο στο: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46518.pdf>. [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2021].
- Papp, D. S. (2020) “Russia and the World: The View from Moscow”, *International Journal of Security Studies*, 2 (1), Article 1. Διαθέσιμο στο:

- <https://digitalcommons.northgeorgia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=ijoss> [Πρόσβαση: 25 Οκτωβρίου 2021].
- Schmidt, C. K. (2020) “Evaluating Russia’s Grand Strategy in Ukraine”, *E-International Relations*, 6 July. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-ir.info/2020/07/06/evaluating-russias-grand-strategy-in-ukraine/> [Πρόσβαση: 25 Οκτωβρίου 2021].
- Snegovaya, M. (2015) “Putin’s Information Warfare in Ukraine. Soviet Origins of Russia’s Hybrid Warfare”, *Institute for the Study of War*, September. Διαθέσιμο στο: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%20%20Putin's%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf> [Πρόσβαση: 25 Οκτωβρίου 2021].
- Starr, F. S. (2020) “Greater Eurasia: Russia’s Asian Fantasy”, *Wilson Center*, No. 46, January. Διαθέσιμο στο: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/KI_200106_cable%2046_v1.pdf [Πρόσβαση: 21 Σεπτεμβρίου 2021].
- Talbot, V., Lovotti, C. (eds.) (2019) *The Role of Russia in the Middle East and North Africa Region. Strategy or Opportunism?*, *European Institute of the Mediterranean*. Διαθέσιμο στο: https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2019/04/Joint-Policy-Study_12_The-role-of-Russia-in-the-MENA-region.pdf [Πρόσβαση: 28 Νοεμβρίου 2021].
- Trenin, D. (2009) “Russia’s Sphere of Interest, not Influence”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 22 September. Διαθέσιμο στο: <https://carnegiemoscow.org/2009/09/22/russia-s-spheres-of-interest-not-influence-pub-23863> [Πρόσβαση: 5 Δεκεμβρίου 2021].
- Trenin, D. (2016) “Russia’s Asia Strategy: Bolstering the Eagle’s Eastern Wing”, *Russie Nei Visions*, No. 94, June. Διαθέσιμο στο: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv94_uk_russias_asia_strategy.pdf [Πρόσβαση: 20 Οκτωβρίου 2021].

- Yarger, H. R. (2006) “Strategic theory for the 21st century: The Little Book on Big Strategy”, *Strategic Studies Institute*, February. Διαθέσιμο στο: <https://www.files.ethz.ch/isn/20753/Strategic%20Theory%20for%20the%2021st%20Century.pdf> [Πρόσβαση: 21 Σεπτεμβρίου 2021].
- Yarger, H. R. (2008) “The Strategic Appraisal: The Key to Effective Strategy”, στο Boone, J. B. (ed.) *Guide to National Security Issues*, Volume I: Theory of war and strategy, *U.S. Army War College*, pp. 51-63. Διαθέσιμο στο: <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1964.pdf> [Πρόσβαση: 21 Σεπτεμβρίου 2021].
- Ziegler, C. E. (2021) “A Crisis of Diverging Perspectives: U.S- Russian Relations and the Security Dilemma”, *Texas National Security Review*, 4(1), pp.12-33. Διαθέσιμο στο: <https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/84737> [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2021].